

Rapor No. 41611-TR

TÜRKİYE YATIRIM ORTAMI DEĞERLENDİRMESİ

(İki Cilt) Cilt I: Bulguların Değerlendirmesi ve Öneriler

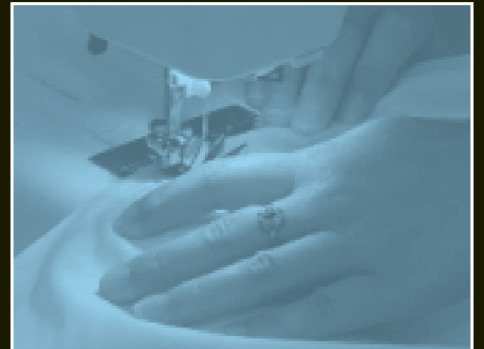
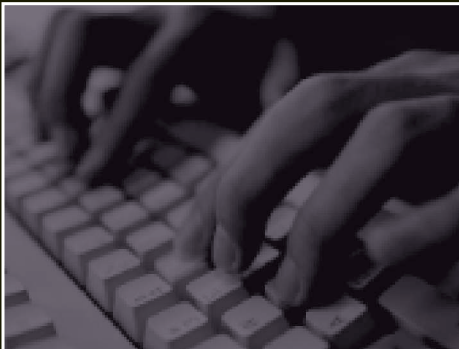
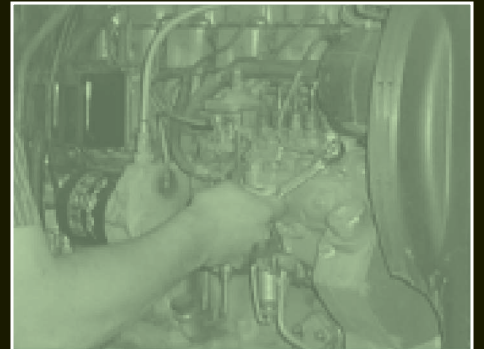
8 Kasım 2007

Finans ve Özel Sektör Geliştirme Bölümü
Avrupa ve Orta Asya Bölgesi

tepav

Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı

ÖNSÖZ

Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi Raporu, TEPAV ve Dünya Bankası tarafından ortaklaşa hazırlanmıştır.

Dünya Bankası'nın benzerlerini daha önce 45 geliştirmekte olan ülkede gerçekleştirdiği bu çalışma, ülkemizde yatırım yapmanın ve işletmelerimizin verimli çalışmasının önündeki engelleri tespit etmekte ve bu engellerin kaldırılmasına yönelik politika önerileri getirmektedir.

Rapor 1,300 imalat sanayi firmasından yüz yüze yapılan görüşmeler yoluyla toplanan verilere dayanarak hazırlanmıştır. Bu özelliği ile Dünya Bankası'nın şimdiye kadar yaptığı emsal çalışmalar içinde en kapsamlılarından biri olan Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi Raporu, aynı zamanda Dünya Bankası'nın bir yerel ortakla birlikte gerçekleştirdiği üç yatırım iklimi analizinden biridir.

Türkiye'de firmaların faaliyet gösterdiği ortamı iyileştirmeye yönelik ikinci nesil reformların acilen uygulanması gereken günümüzde; bu reformların tasarlanması ve öncelikli reformların belirlenmesine yönelik bilgi ihtiyacının önemi tartışmasızdır. Şu ana kadar ülkemizde firma seviyesinde en kapsamlı çalışmaya dayanan, ekonomik teori ve analizler sonucu

oluşturulmuş politika önerilerinin ortaya konulduğu bu çalışma ikinci nesil reformlara yönelik önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Türkiye'de bilgiye dayalı politika analizlerini geliştirmek amacıyla bağımsız bir düşünce kuruluşu olarak 2004'ten bu yana faaliyet gösteren TEPAV'ın, bu raporunda önerilen politikalar ve geçen yıl hazırlanan Sanayi Politikası Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda getirilen öneriler ikinci nesil reform sürecine ilişkin öncelikleri ortaya koymaktadır. Son altı yıldır yakalanan tempolu büyümenin sürdürülebilmesi için tespit edilen bu öncelikli reformların, kamu özel sektör diyalogu içinde, biran evvel uygulamaya konulmasında büyük fayda bulunmaktadır.

Ülkemizde ekonomik politikaların bilgiye dayalı oluşturulmasının kurumsallaşması ve özel sektörün ihtiyaçlarına sürekli cevap verebilen dinamik bir politika tasarım süreci oluşturulması için yatırım ortamı değerlendirmelerinin önümüzdeki yıllarda da tekrarlanmasını temenni ediyorum.

Rapora değerli katkılarını esirgemeyen Dünya Bankası çalışanları, proje danışmanları ve TEPAV kadrosuna teşekkürü bir borç biliyorum.

Güven Sak, TEPAV Direktörü

İçindekiler

I.	Türkiye'nin temel ekonomik zorlukları	1
II.	Verimlilik ve istihdamın belirleyici etmenleri: firma düzeyindeki analizden kanıtlar	3
III.	Firmaların verimlilik ve istihdamlarının artırılması: temel hususlar öneriler	6
III.A.	Kayıt dışılığın azaltılması ve firmaların mali şeffaflığının artırılması	6
III.B.	İşgücü piyasasının esnekliğinin artırılması ve işgücü becerilerinin özel sektör ihtiyaçları ile uyumlu hale getirilmesi	7
III.C.	Firmaların teknolojik ilerlemesinin desteklenmesi	9
III.D.	Firmaların finansmana erişimlerinin artırılması ve kurumsal yönetişimin iyileştirilmesi	11
III.E.	Firmaların altyapıya erişiminin artırılması	12
III.F.	Firmaların kuruluş ve işletmesinin önündeki idari engellerin azaltılması	14
IV.	Sonuçlar	16

KUR DEĞERLERİ

(6 Ekim 2006 tarihinde geçerli olan döviz kuru)

Para Birimi: Yeni Türk Lirası

1 ABD\$ = 1,4955

HÜKÜMET MALİ YILI

1 Ocak - 31 Aralık

AĞIRLIKLAR VE ÖLÇÜLER

Metrik Sistem

Başkan Yardımcısı : Shigeo Katsu

Ülke Direktörü : Andrew Vorkink; Ulrich Zachau

(15 Ocak 2007'den itibaren)

Sektör Direktörü : Fernando Montes-Negret

Sektör Yöneticisi : Gerardo Corrochano

Baş Ekonomist : Rodrigo Chaves

Proje Yöneticisi : Marialisa Motta

TEŞEKKÜR

Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirme raporu, Dünya Bankası ekibi ve Türkiye Ekonomi Politika Araştırma Vakfı (TEPAV) işbirliği ile hazırlanmıştır. Marialisa Motta liderliğindeki Dünya Bankası ekibi, aşağıdaki kişilerden oluşmuştur: Gökhan Akıncı (YYDK), Mehmet Can Atacık, Michel Audige, Eric Bartelsman, Gordon Betcherman, Steen Byskov, Rodrigo Chaves, Daniel Chodos, Alvaro Escibano, Vinod Goel, Shweta Jain, Natasha Kapil, Arvo Kuddo, Smita Kuriakose, Aarre Laakso, Ranjit Lamech, Martha Lawrence, Gareth Locksley, Maureen McLaughlin, Emanuel Salinas Muñoz, Jorge Pena, Jean-Louis Racine, Susan Rutledge, Isabel Sánchez García, Jose Luis Guasch, Naomi Halewood, Stefano Scarpetta, Sameer Shukla, Gaetane Tracz ve Sumter Lee Travers. Güven Sak'ın liderliğindeki TEPAV ekibi, Ozan Acar, Burcu Afyonoğlu, Esen Çağlar, Can Çetin, Emre Deliveli, Sarp Kalkan, Savaş Kuş, Onur Mumcu, Haki Pamuk, Ussal Şahbaz ve Bengisu Vural'dan oluşmuştur. Cara Zappala, Fatiha Amar ve Cristina Velazco-Weiss, gerekli belgelerin temin edilmesinde ve raporun hazırlanmasında önemli destek sağlamıştır. Raporun Türkçe versiyonunun editörlüğünü TEPAV ekibinden Esen Çağlar üstlenmiştir.

Ekip çeşitli aşamalarda Marie-Helene Bricknell, Gerardo Corrochano, Roberta Gatti, Andras Horvai, Fernando Montes-Negret, Axel Peuker, Andrew Vorkink ve Ulrich Zachau'nun değerli rehberliğinden yararlanmıştır. Yatırım Ortamı incelemesinin tasarımı, YYDK'nın da

katkılarıyla, Jorge Rodríguez-Meza ve Mehnaz Safavian'dan oluşan Yatırım Ortamı Bölümü tarafından yapılmış olup, Dünya Bankası ile TEPAV'ın gözetim ve denetimi altında özel bir şirket tarafından gerçekleştirilmiştir.

Raporun hazırlanmasında Manuel Albaladejo, Melsa Ararat, Daniel Chodos, Alvaro Escibano, Jose Luis Guasch, Korkut Özkorkut, Daniel Lederman, Ira Lieberman, Margaret Miller, Jorge Pena ve Hukuki Ekonomik Analiz Merkezi (CEAL) tarafından hazırlanan arka plan makalelerinden ve notlardan yararlanılmıştır. Rapor, 15 Ocak 2007 tarihine kadar Türkiye Ülke Direktörü olan Andrew Vorkink, 15 Ocak 2007'den itibaren Türkiye Ülke Direktörü olan Ulrich Zachau ile Avrupa ve Orta Asya Bölgesi Finans ve Özel Sektör Gelişim Bölümü Yöneticisi Fernando Montes-Negret'nin genel gözetim ve denetimi altında hazırlanmıştır.

Emsal taramaları Luis Serven (DECRG, Dünya Bankası), Marc Dutz (SASFP, Dünya Bankası), Andrew Stone (MNSIF, Dünya Bankası) ve Carl Dahlman (Georgetown Üniversitesi) tarafından gerçekleştirilmiştir.

Dünya Bankası ve TEPAV, raporun ilk taslağında sundukları son derece yararlı yorumlar ve Mart 2007'de Ankara'da yapılan çalışmadaki bulgular üzerinde yaptıkları verimli tartışmalar için Türkiye Cumhuriyeti Hazine Müsteşarlığı'na ve Devlet Planlama Teşkilatı'na teşekkürlerini sunmaktadır.

Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi:

ÖZET

1. **Türkiye'nin AB gelir düzeylerine yaklaşmak ve reformlara kamuoyu desteğini sürekli devam ettirebilmek için verimliliği ve istihdamı arttırmaya ihtiyacı vardır.** Türkiye'nin kişi başına geliri 1975'ten bu yana AB-15'in yüzde 25'i düzeyinde kalmıştır. Türkiye'nin AB-15'e hızla yaklaşan Kore, Şili ve Malezya gibi ülkelerden daha yoksul kalmasının önemli sebeplerinden birisi, özel sektörün nispeten daha az verimli olması ve çalışma yaşındaki insanların daha az bir kısmını istihdam etmesidir. Türkiye ve AB-15 arasındaki kişi başına gelir farkının yüzde 80'ini, işgücü verimliliği arasındaki fark açıklamaktadır. Son dönemde sağlanmış olan yüksek ekonomik büyüme oranlarına rağmen, Türkiye'deki istihdam oranı halen düşüktür - yüzde 46 ile yüzde 64'lük AB ortalamasının ve yüzde 70'lik Lizbon hedefinin çok gerisindedir. İstihdamın artırılması sadece Türkiye'nin AB ve diğer büyümekte olan ekonomilerle arasındaki gelir farkının azaltılması için değil, aynı zamanda gelecekteki reformlara kamuoyu desteğinin sürdürülmesi için de gereklidir.

2. **Yatırım Ortamı Değerlendirmesi (Investment Climate Assessment - ICA) şirket düzeyinde verimlilik ve istihdam artışının desteklenmesi için Türkiye'nin ekonomi politikaları gündemine öneriler getirmektedir.** Verimlilik ve istihdamın artırılması son üç yıldır bu doğrultuda kritik önlemler almış olan karar vericiler için bir önceliktir. ICA, Türk özel sektör şirketlerinden toplanan veriler yoluyla, Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkeleri ve diğer büyüyen pazarlarla arasındaki kişi başına gelir düzeyi farkının temel nedenlerini göstermektedir. Ayrıca, uygulandıkları takdirde özel sektör verimliliğini ve istihdamı

önemli ölçüde iyileştirecek bir politika önerileri ve tedbirler listesi de sağlamaktadır.

3. **Türk firmalarının verimlilik ve istihdamlarını arttırmalarına yönelik başlıca dört öneri seti bulunmaktadır: kayıt dışılığın azaltılması; işgücü piyasasının esnekliğinin artırılması; işgücü becerilerinin geliştirilmesi ve firmaların teknolojik ilerlemesinin kolaylaştırılması. Ayrıca, bürokratik engellerin azaltılması kısa vadede izlenebilecek düşük maliyetli bir tamamlayıcı önlemken, finansmana erişimin artırılması ve altyapı kalitesinin artırılması da gereklidir.** Çalışma, mevcut firmalar üzerindeki engellerin verimliliği ve istihdamı, pazara giriş yapacak potansiyel firmalar ve pazardan çıkan firmalar üzerindeki kısıtlardan çok daha fazla engellediğini göstermektedir. Firmaların büyümesini arttırmak için önerilen önlemler şunlardır:

■ Birincisi kayıt dışılığın azaltılması. Kurumlar vergisinde yapılan son indirimin (%30'dan 20'ye) kayıt dışılığı azaltması beklenmektedir. İşgücü vergilerinin azaltılması, vergi yaptırımlarının güçlendirilmesi ve firmaların mali şeffaflığının artırılması - muhasebe ve denetim uygulamalarını geliştirerek - gelecekte alınacak önemli önlemlerdir.

■ İkincisi, işsizlik sigortasının kapsamının genişletilmesi, kısıtlayıcı istihdamı koruma kurallarının esnetilmesi ve istihdam vergilerinin ve diğer işgücü bağlantılı maliyetlerin azaltılması gibi "işleri korumaya" yönelik önlemlerden ziyade, "işçileri koruyan" önlemlerle işgücü piyasasının esnekliğinin artırılması.

- Üçüncüsü, bütün seviyelerde eğitim kalitesini ve firmaların verdiği eğitimleri arttırarak - özel sektörün mesleki eğitime yapabileceği katkılarının kapsamının araştırılması da dâhil - işgücü becerilerinin özel sektör ihtiyaçlarıyla uyumlu hale getirilmesi.

- Dördüncüsü, yenilikler için yasal ve kurumsal çerçeveyi iyileştirerek, AR-GE ticarileşmesini arttırarak, yenilikçilik programlarını yeniden yapılandırarak, firmaların internet kullanımını ve kalite standartlarını arttırarak, firmaların teknolojik ilerlemesinin desteklenmesi.

- Beşincisi, taşınabilir teminat rejimini, firmaların kredi bilgilerini ve daha büyük çaplı firmalar için kurumsal yönetim uygulamalarını iyileştirerek firmaların finansmana erişimlerinin arttırılması.

- Altıncısı, enerji sektöründeki reformlar yoluyla, gümrük idaresinin etkinliğini arttırarak ve yol bakımlarını iyileştirerek firmaların altyapıya erişiminin iyileştirilmesi.

4. Tamamlayıcı reformlar firmaların giriş, çalışma ve çıkışlarının önündeki idari engellerin azaltılmasını içermektedir. Kısa vadede düşük maliyetle izlenebilecek ve uygulanabilecek reformlar şunları içermektedir:

- Tescil ücretlerini hizmetleri sağlayan kamu kurumlarının idari maliyetleriyle aynı seviyeye getirerek tescil maliyetlerinin azaltılması.

- Ruhsatlarla ilgili kurumların sayısını azaltarak ve ruhsatların yerine özel denetimler getirerek tescilden sonra bir firmayı çalıştırmak için gerekli ruhsatların sayısının yanı sıra bunları elde etmek için gereken uzun sürelerin ve yüksek maliyetlerin azaltılması.

- İflas mevzuatını ve icra prosedürlerini değiştirerek iflas muamelelerinin süresinin azaltılması ve toparlanma oranlarının arttırılması.

2

Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi: BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ÖNERİLER

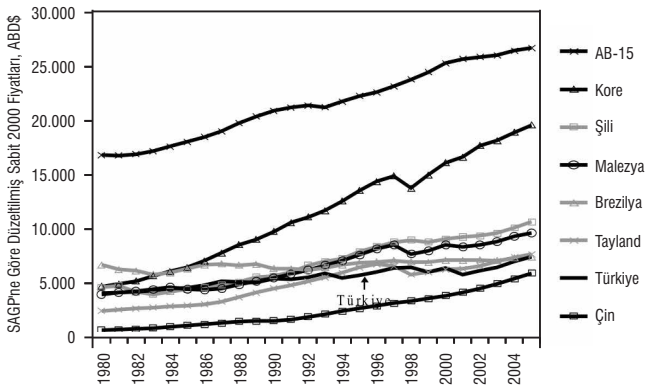
I TÜRKİYE'NİN TEMEL EKONOMİK ZORLUKLARI

1. Türkiye ekonomisi, 2001 mali krizinin ardından özel sektörün öncülük ettiği ve istikrarlı bir makroekonomik politika çerçevesi tarafından desteklenen sağlıklı bir büyüme göstermiştir. GSYH, 2002-2006 boyunca neredeyse tamamen özel sektörün başı çekmesiyle yıllık ortalama yüzde 7 büyümüştür. Başlangıçta büyüme kısmen bir tekrar sıçramanın sonucu olmuş fakat GSYH 2003'te kriz öncesi seviyeyi geçmiş ve hızla artmaya devam etmiştir. İş çevrelerindeki iyimserlik öz sermayelerin büyümesine yol açmış ve özel sabit yatırımlar 2002-2006 arasında yıllık ortalama yüzde 24 artmıştır. Bu yatırımlar firmaların kapasitelerini ve işgücü verimliliğini arttırmalarına yardımcı olmuştur. Makroekonomik risklerin devam etmesine rağmen, Hükümetin sağlam mali ve

parasal politikalara dayalı kararlı bir çerçeve yürütmesi son dönemdeki büyümeyi desteklemiştir.

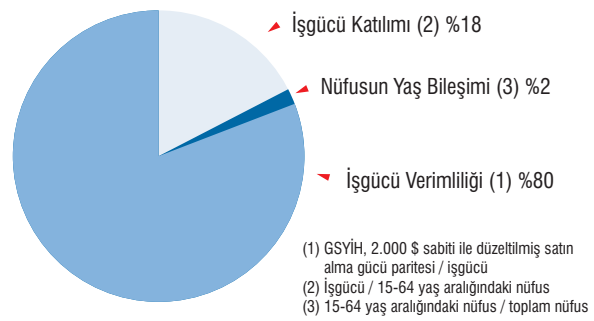
2. Türkiye'nin yakın gelecek için temel hedeflerinin başında AB ülkeleri ve diğer büyüyen pazarlarla arasındaki kişi başına gelir farkını azaltmak gelmektedir. Türkiye'nin kişi başına GSYH'si son yıllarda hızla artmıştır. Ne var ki, uzun vadede Türkiye'nin kişi başına GSYH'si Avrupa ülkelerinin ve diğer büyümekte olan pazarlarınkine çok yavaş yaklaşmaktadır. Birkaç ülke - Şili, Malezya ve Kore dâhil - 1980'lerde Türkiye'ninkine yaklaşık olarak aynı (ya da daha düşük) kişi başına gelire sahipken o zamandan beri Türkiye'den çok daha hızlı büyümüşlerdir (Şekil 1).

■ Şekil 1 : Kişi başına GSYH, uluslararası karşılaştırma

Kaynak: WDI

■ Şekil 2 : Türkiye ve AB-15 arasındaki kişi başına GSYH farkının dağılımı, 2004

Kaynak: WDI ve personel hesaplamaları

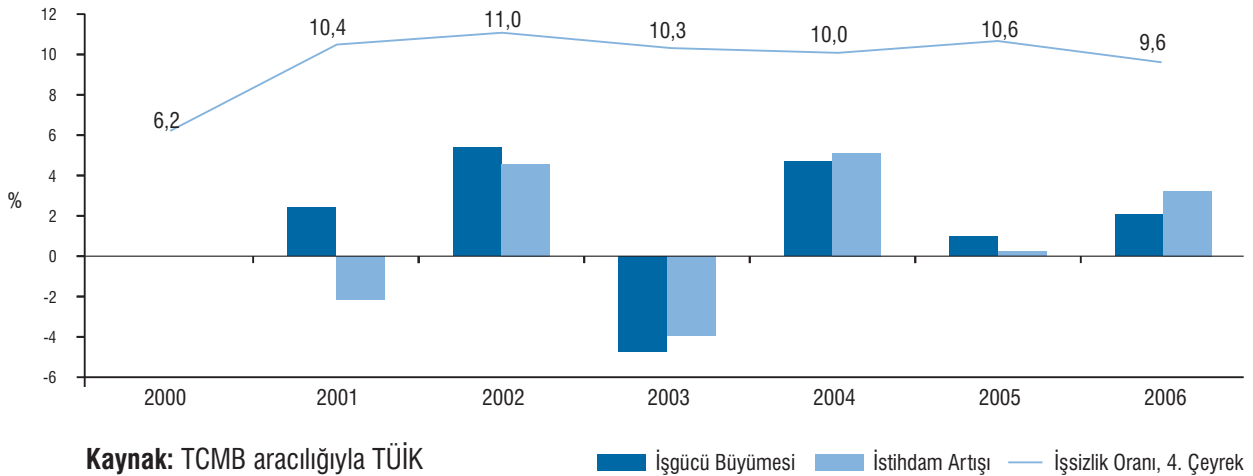
3. Türkiye'nin kişi başına gelirin AB ülkelerinkine yaklaşması - öncelikle ve en önemlisi- işgücü verimliliğinin arttırılmasını gerektirmektedir. İşgücü verimliliği Türkiye ve AB-15 arasındaki kişi başına gelir farkının yüzde 80'inden sorumludur (Şekil 2). Bunun arttırılması işçi başına sermayenin (makine, altyapı ve binalar gibi fiziksel varlıklara yatırımlar) ve toplam faktör verimliliğinin (teknoloji alımı ve gelişmiş işgücü yetenekleri gibi faktörlerden gelen katkılar) arttırılmasını gerektirir.

4. İşgücü katılımının ve istihdamın arttırılması da uyumlaşma ve gelecekteki reformlara politik desteğin sağlanması için gereklidir. İstihdam kişi başına gelire işgücü verimliliğinden daha az katkıda bulursa da, sadece ekonomik büyümeye için değil, aynı zamanda sosyal beklentilerin karşılanması ve reformlara kamuoyu desteğinin devam ettirilmesi için de gereklidir. 2005 yılında yüzde 46 düzeyinde olan Türkiye'deki istihdam oranı, yüzde 64 düzeyindeki AB ortalamasının ve yüzde 70 düzeyindeki Lizbon hedefinin çok gerisindedir ve son dört senedeki ekonomik büyümeye rağmen artmamıştır (Şekil 3).¹ Hızla artan işgücü, özellikle kadınlar arasında düşük işgücü katılımı ve tarım sektöründen göç yüksek işsizliğe katkıda bulunmaktadır.

5. Hükümet son zamanlarda verimliliği ve istihdamı arttırmak için önemli önlemler uygulamış ve bu hedefleri stratejisinin merkezine koymuştur. Son yıllarda, Hükümet verimliliği ve istihdamı arttırmak için bir dizi faaliyet gerçekleştirmiştir. Bunlar arasında; 2005 ve 2006'da daha önce görülmemiş bir hızla gerçekleştirilen ve 17 milyar ABD \$'nın üzerinde gelir getiren özelleştirme çabaları, istikrarın ve firmaların kredilere erişiminin arttırılması için bankacılık sektöründe reform yapılması ve firmaların giriş ve çalışmasını kolaylaştırmak için idari engellerin azaltılması bulunmaktadır. Hükümetin stratejisi rekabet gücüne ve istihdama öncelik tanıyan, 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda özetlenmiştir. Rekabet gücünün arttırılmasına yönelik faaliyetler, kalıcı makroekonomik istikrara ulaşılmasını, ticaret ortamının geliştirilmesini, kayıt dışılığın azaltılmasını ve AR-GE ve yenilikçiliğin desteklenmesini gerektirmektedir. İstihdam eksenini, işgücü piyasasının performansının arttırılmasına, iş güvenliği ve esnekliğinin dengelenmesine ve eğitim sistemiyle pazarın ihtiyaç duyduğu yetenekler arasındaki uyumun arttırılmasına yönelik faaliyetleri kapsamaktadır.

6. Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirmesi (ICA), işgücü verimliliğini ve istihdamı

■ Şekil 3 : İşgücü arz ve talebi

¹ Bu oran 15-64 yaşları arasındaki nüfus için geçerlidir (OECD, 2006).

kısıtlayan darboğazlarla ilgili firma düzeyindeki verilerin analizinin yanı sıra bunları azaltmaya yönelik önerileri de sunarak Hükümetin reform programına katkıda bulunmaktadır. Türkiye Yatırım Ortamı Çalışması'nın (ICA) temel hedefleri şunlardır: (a) Türkiye İstatistik Kurumu'ndan ve yapılan özel ve kapsamlı bir anketle Türkiye imalat sanayindeki firmalardan toplanan verileri kullanarak verimlilik ve istihdam üzerindeki kısıtlamaları analiz etmek; (b) bu kısıtlamaları azaltılma yollarıyla ilgili olarak Hükümetin büyüme reformu gündemine katkıda bulunabilecek öneriler sunmak ve (c) temel reform alanları konusunda kamu sektörü ve özel sektör arasında diyalog oluşturmak.

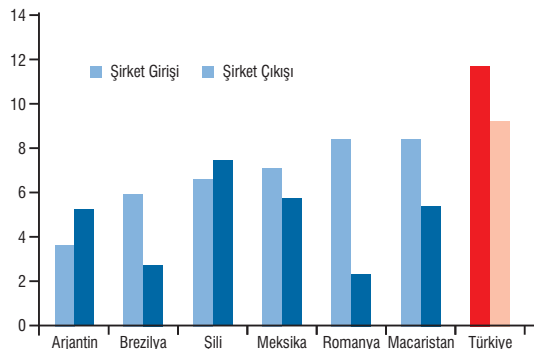
7. Çalışmanın 1. cildi özet bir değerlendirme sunmakta ve çalışmanın 2. cildinde temel bulgular ayrıntılı olarak tartışılmaktadır. Değerlendirme aşağıdaki gibi düzenlenmiştir: Bölüm II aşağıdakiler üzerinde odaklanarak firma düzeyindeki analizin bulgularını özetlemektedir: (a) Türk firmalarının giriş, büyüme ve çıkış eğilimleri ve bunların verimlilik ve istihdam üzerindeki etkileri ve (b) yatırım ve iş yapma ortamının ve firma düzeyindeki faktörlerin verimlilik ve istihdam üzerin-

deki etkileri. Bölüm III Türkiye'nin Bölüm II'de daha ayrıntılı olarak tanımlanan faktörler üzerindeki performansını analiz etmekte ve politika önerileri sunmaktadır. Ek B'deki matrisler önemli problemleri ve önerileri özetlemektedir. 2. Cilt, bu Değerlendirmede tartışılan her bir konunun daha ayrıntılı bir analizini içermektedir.

II VERİMLİLİK VE İSTİHDAMIN BELİRLEYİCİ FAKTÖRLERİ: FIRMA DÜZEYİNDEKİ ANALİZ SONUÇLARI

8. Türkiye'de firmaların giriş ve çıkışı ile piyasa seleksiyonu oldukça aktiftir. Diğer ülkelere göre,² Türkiye çok yüksek firma giriş ve çıkış oranlarına sahiptir (Şekil 4). Piyasa seleksiyonu da serttir, örneğin Türkiye'de pazara giriş yapan firmaların yaklaşık yüzde 40'ı ilk iki yılda başarısız olmakta ve dört yılın sonunda sadece yarısı ayakta kalabilmekte iken, bu oran Şili ve Macaristan'da yüzde 60 ve yüzde 70'tir. Bu durum Türkiye'de giriş ve çıkışın önündeki engellerin üstesinden gelinemez olmadığını ve firmaların girişi genellikle başarısız olan bir araştırma süreci tarafından yönlendiriliyor gibi görünse de girişimciliğin başarılı olduğunu göstermektedir.

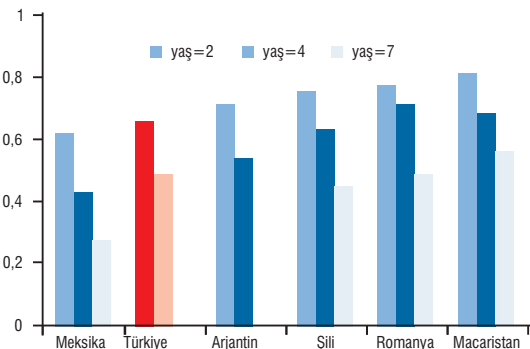
■ **Şekil 4 :** Giriş ve çıkış oranları, yüzdelik değerler, 10'dan fazla çalışanı bulunan firmalar, 1990'lar.

Giriş oranı = belirli bir yılda yeni firmaların sayısı bölü halen aktif olanların ve yeni girişimcilerin toplam sayısı;
Çıkış oranı = belirli bir yılda pazarda mevcut olan firmaların sayısı bölü bir önceki yılda aktif olanların sayısı.

Kaynak: Bartelsman ve çalışma grubu (2005) ve TÜİK

■ **Şekil 5 :** Bir yeni girişimciler grubundan, belirli bir yaşta halen devam eden firmaların oranı, 1990'lar.

Kaynak : Bartelsman ve çalışma grubu (2005) ve TÜİK

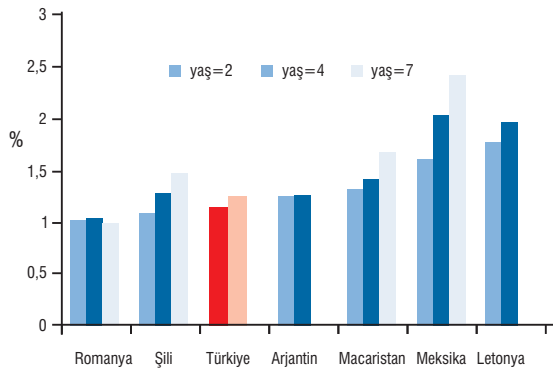
² Analiz Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 1996 ve 2001 arasında yürütülen 10'dan fazla çalışanı bulunan imalat sanayii firmalarının yıllık araştırmasından elde edilen verilere dayanmaktadır. Türkiye'deki toplam imalat sanayii firma sayısını temsil etmektedir. Karşılaştırma yapılan ülkeler için veri kaynakları Ulusal İstatistik Kurumları, ticari kayıtlar, sosyal güvenlik veritabanları ve kurumsal vergi kayıtlarıdır. Cilt II ve Türkiye Yatırım Ortamı Çalışması için E. Bartelsman ve S. Scarpetta (2006) tarafından hazırlanan arkaplan makalesinde, verilerle ilgili ek bilgi verilmiştir.

9. Yüksek iş hacmi oranlarına rağmen Türk firmaları karşılaştırma yapılan ülkelerdeki firmalar kadar çok büyümektedir. Başarılı yeni girişimciler -pazara giren ve ayakta kalan Türk firmaları - karşılaştırma yapılan ülkelerdeki firmalar kadar çok büyümektedir (Şekil 6). Meksika'da ayakta kalan firmalar 2. ve 4. işletme yılları arasında istihdamı ortalama yüzde 30 arttırırken Türk firmaları istihdamı yüzde 10'dan az arttırmaktadır. Bu durum Türk firmalarının büyümede kısıtlamalarla karşılaştığını göstermektedir.

10. Türkiye'deki mevcut girişimciler geleneksel olarak verimliliklerini yatırım yapmak ve stratejik olarak büyümek yerine küçülerek ve kaynaklarını mevcut şirketlere yeniden dağıtarak arttırmışlardır. Şekil 7 firmaların giriş, büyüme ve çıkış biçimlerini işgücü verimliliği üzerine etkilerini göstermektedir. Türkiye'deki işgücü verimliliği, karşılaştırma yapılan Avrupalı olmayan ülkelere (Arjantin, Şili ve Kolombiya³) göre daha az da olsa, çoğunlukla mevcut firmaların büyümesi tarafından yönlendirilmiştir ("iç etki"). Kaynakların sektörler arasında yeniden dağıtımının işgücü verimliliğine yaptığı katkı ("ara etki") Türkiye'de karşılaştırma yapılan bütün diğer ülkelerden daha yüksektir. Son olarak, hem düşük verimliliğe sahip firmaların çıkışı ("çıkış etkisi") hem de yeni girişimcilerin küçülmesi ("çapraz etki") Türkiye'de verimlilik üzerinde önemli etkide bulunmuştur. Özet olarak, Avrupalı olmayan ülkelerle karşılaştırıldığında, Türkiye'deki mevcut firmalar verimliliği stratejik olarak büyümek yerine boyutlarını küçülterek ve kaynaklarını mevcut şirketlere yeniden dağıtarak arttırmaktadır.

11. Mevcut girişimcilerin büyümesine yönelik stratejiler Türkiye'nin ekonomi politikaları gündeminin önceliği olmalıdır. Kuruluş engellerinin azaltılmasına ve iflas prosedürlerinin iyileştirilmesine yönelik reformlar, piyasa seleksiyonunun daha fazla desteklenmesine ve ömrünü tamamlamış firmaların yeni yatırımlara kaynak bırakmak için çıkış yapmalarına önemli etkilerde bulunurken, firma dinamiklerinin analizi firmaların büyümesinin önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik girişimlerin Türkiye'de çok daha önemli olduğunu göstermektedir.

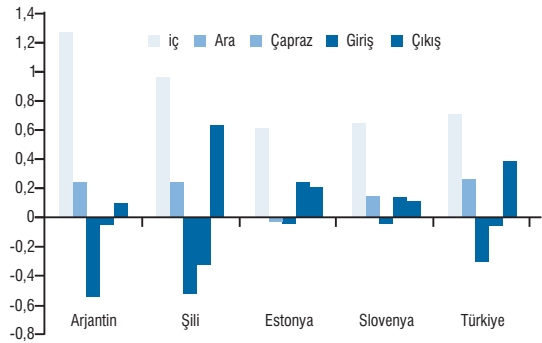
■ Şekil 6 : Ayakta kalan firmaların istihdam artışı

Başlangıçtaki çalışan sayısına göre 2, 4 ve 7 yıl sonraki çalışan sayısı.
Referans alınan yıllar: 1990'lar

Kaynak : Bartelsman ve çalışma grubu (2005) ve TÜİK

■ Şekil 7 : İşgücü verimliliğinin yapısı

iç etki: her bir firma içindeki verimlilik artışı;

Ara etki: mevcut firmalar arasında çıktının yeniden dağılımıyla yönlendirilen verimlilik artışı; *Çapraz etki:* istihdam azaltmayla bağlantılı verimlilik artışı;

Giriş ve çıkış etkileri: yeni firmaların girişi ve mevcut firmaların çıkışıyla bağlantılı verimlilik artışı

Kaynak : Bartelsman ve çalışma grubu (2005) ve TÜİK

³ Kolombiya tabloda gösterilmemiştir.

12. Yatırım ortamlarındaki gelişmeler firmaların verimlilik ve istihdam artışlarına katkıda bulunmaktadır.⁴ İmalat sanayinde faaliyet gösteren yaklaşık 1300 firmaya uygulanan Türkiye Yatırım Ortamı Anketi (ICS) aracılığıyla toplanan firma verilerinin ekonometrik analizi, Türk firmalarının verimlilik ve istihdamlarının yatırım ortamının birkaç boyutuyla güçlü bir ilişkiye sahip olduğunu göstermektedir. Özellikle, verimlilik kayıtlarında azalma ve mali şeffaflıkta artış ile güçlü şekilde ilişkilidir. Verimlilik ayrıca suç⁵ ve zayıf alt yapıyla, özellikle elektrik kesintileriyle ve uzun gümrükte bekleme süreleriyle, olumsuz bir ilişkiye sahiptir. Firma personeli arasında daha yüksek eğitim ve firma tarafından verilen çalışan eğitimi, hem verimlilik hem de istihdamla yeni teknolojilerin alımı ve internet kullanımı kadar olumlu ilişkiye sahiptir. Diğer taraftan, bürokratik konulara harcanan idari süreler hem verimlilik hem de istihdamla olumsuz ilişkiye sahipken, istihdam da finansmana daha yüksek erişim ve firmaların kalite standartlarını kullanımıyla olumlu ilişkiye sahiptir.⁶

ürünlerin tanıtımı yoluyla yenilikçilik ve teknoloji lisansları yer almaktadır.

13. Verimlilik ve istihdam ayrıca ihracat ve doğrudan yabancı yatırımlarla olumlu bir ilişkiye sahiptir; bunlar da özellikle işgücü becerilerinin kalitesi ve şirketlerin teknolojilerini geliştirebilme kapasiteleri gibi bazı yatırım ortamı faktörlerinden etkilenmektedir. Daha verimli firmalar daha iyi ihracat performansı sergilemekte ve daha yüksek yabancı sermaye oranına sahip görünmektedir. İstihdam da ihracatla pozitif ilişkiye sahiptir. Firmaların ihracat yapma eğilimleri, daha kısa ithalat gümrük gecikmeleri, dış denetimden geçmiş mali raporlara sahip olma, kalite sertifikalarının kullanımı, internet erişimi, nitelikli işgücüne ve firma-için eğitimlere erişimle ilişkilidir. Bir firmanın yabancı sermayeye sahip olmasıyla pozitif ve güçlü ilişkiye sahip faktörler arasında; daha iyi eğitimli yöneticiler, personelin iç eğitimi, yeni

⁴ Bu bölüm, 2005 yazında yürütülen ve beş bölgede ve 17 şehirde sekiz işkolunda 1.323 firmalık bir çok katmanlı örnekleme kapsayan Yatırım Ortamı Anketine (ICS) dayalı bir ekonometrik analizden elde edilen bulguları içermektedir. Cilt II, A. Escrignano, L. Guasch, J. Pena, ve M. Orte (2006) tarafından Türkiye Yatırım Ortamı Çalışması için hazırlanan bir arkaplan makalesinde daha ayrıntılı olarak açıklanan ekonometrik analiz ve örneklem ile ilgili ek bilgi içermektedir.

⁵ Suç, verimlilik üzerinde önemli ve büyük olumsuz etkiye sahiptir. Çalışma bu konuya değinmezken gelecekte bu etkiler üzerine daha kapsamlı analizlerin yapılmasında fayda bulunmaktadır.

⁶ Ekonometrik analizin metodolojisi ve sonuçlarıyla ilgili daha fazla bilgi için Cilt II ve Escrignano ve çalışma grubunun (a.g.y.) arkaplan makalesine bakınız.

III. FİRMALARIN VERİMLİLİKLERİNİN VE İSTİHDAMLARININ ARTTIRILMASI: TEMEL KONULAR VE ÖNERİLER

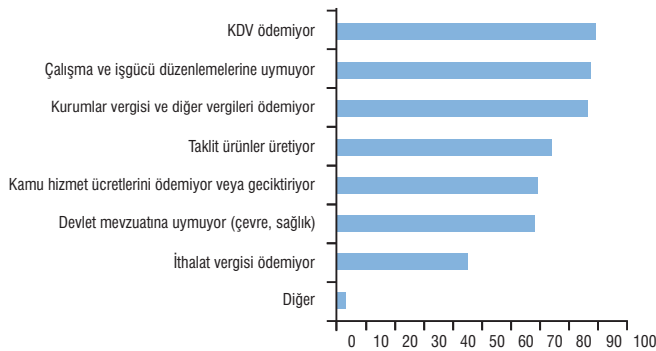
14. Türk firmalarının verimlilik ve istihdamlarını arttırmaya yönelik ilk dört öneri şunlardır: kayıt dışılığın azaltılması, işgücü piyasasının esnekliğinin artırılması, işgücü becerilerinin artırılması ve firmaların teknolojik gelişiminin kolaylaştırılması. Ayrıca, aşırı bürokrasinin azaltılması kısa vadede izlenebilecek düşük maliyetli bir tamamlayıcı önlemken, finansmana erişimin artırılması ve altyapı kalitesinin artırılması da gereklidir. Çalışmanın bulguları ışığında, firmaların büyümesini arttırmak için en önemli önlemler şunlardır: (1) vergi oranlarını düşürerek, vergi yaptırımlarını güçlendirerek ve firmaların mali şeffaflığını artırarak kayıt dışılığın azaltılması, (2) işler yerine işçileri koruyarak işgücü piyasasının esnekliğinin artırılması, (3) bütün seviyelerde eğitimi iyileştirerek işgücü becerilerinin özel sektör ihtiyaçları ile uyumlaştırılması ve (4) ileri teknolojilerinin ve kalite standartlarının benimsenmesini sağlayarak Türk firmalarının teknolojik ilerlemesinin desteklenmesi. Diğer önemli önlemler; firmaların finansmana erişiminin artırılması ve özellikle enerji güvenirliliği ve gümrük etkinliği olmak üzere altyapı kalitesinin artırılmasıdır. Düşük maliyetle izlenebilecek ve kısa vadede uygulan-

bilecek tamamlayıcı reformlar; kayıt masraflarının azaltılması, kayıt yaptırmak ve çalışmak için gerekli ruhsatların sayısının azaltılması ve iflas prosedürlerinin süresinin azaltılarak toparlanma oranlarının artırılmasıdır.⁷ Aşağıdaki bölümler, her bir hususla ilgili tanıya yönelik önerilerin ve politika önerilerinin sonuçlarını özetlemektedir.

III.a KAYIT DIŞILIĞIN AZALTILMASI VE FİRMALARIN MALİ ŞEFFAFLIĞININ ARTTIRILMASI

15. Büyük ölçüde vergilendirme rejiminin bir sonucu olan kayıt dışılığın azaltılmasının, verimlilik ve istihdamda önemli kazanımlar sağlaması muhtemeldir. Bütün boyutlarda ve sektörlerde araştırılan firmaların üçte birinden fazlası, kayıt dışı firmalarla rekabet ettiklerini belirtmektedir. Aynı şekilde, bütün ölçeklerdeki ve sektörlerdeki firmalar 2001'den beri kayıt dışılığın arttığını algılamaktadırlar. Yatırım Ortamı Değerlendirme Anketi verimlilik ve istihdamın daha az kayıt dışılık ve daha yüksek mali şeffaflıkla güçlü şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir- vergi amaçları için daha çok gelir ve işgücü maliyeti beyan eden "daha az kayıt dışı" firmalar ve denetimden geçmiş mali tablolar kullanan firmalar daha verimlidir ve daha fazla personel istihdam etmektedir. Türk firmaları kayıt dışılığın temel nedenini vergiden ve mevzuattan kaçınmak olarak belirtmektedir (Şekil 8).

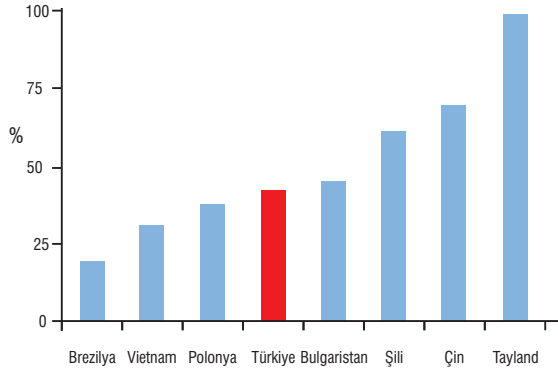
■ Şekil 8 : Kayıt dışı firmalar için rekabet avantajı sağlayan etkenler*

*"[...] usulsüz şirketlere rekabet avantajı sağlanmasında aşağıdakiler ne kadar önem taşımaktadır?" sorusuna "oldukça önemli" ya da "çok önemli" cevabı veren firmaların sıklığı

Kaynak : Türkiye Yatırım Ortamı Anketi (ICS).

■ Şekil 9 : Dış denetimden geçmiş mali tablolara sahip firmalar, ülkelere göre

Kaynak : Yatırım Ortamı Anketleri

⁷ Bu öncelikler Türkiye ICS verilerinin ekonometrik analizinden, İstatistik Enstitüsünün verilerinin kullandığı firma dinamikleri analizinden, bu çalışmanın hazırlık aşamasında toplanan tamamlayıcı bilgilerden ve Hükümet ve özel sektörle yapılan görüşmelerden oluşan birkaç kaynağa dayanmaktadır.

16. Kurumlar vergisi rejimindeki son reformlar daha güçlü yürütme ve vergi ödeme maliyetlerinde ve işgücü vergisi oranlarında azaltmayla tamamlanmalıdır. Türkiye yakın zamanda kurumlar vergisini yüzde 30'dan 20'ye indirmiştir ve vergi toplama etkinliğini arttırmak ve firmaların vergi ödeme maliyetlerini azaltmak için vergi idaresi reformları uygulamaktadır. Bu önlemlerin kayıt dışılığı azaltması beklenmektedir. Vergi yükünün bütün firmalara dağıtılması, ödeme maliyetlerinin azaltılması ve (OECD ülkeleriyle karşılaştırıldığında çok yüksek olan) işgücü vergisi oranlarının en aza indirilmesi hem kayıt dışılığın azaltılmasına hem de kayıtlı firmaların rekabetçiliklerinin artırılmasına katkı sağlayacaktır.

17. Daha iyi muhasebe ve denetimle mali açıklığın artırılması da firmaların kayıt içine girmelerine yardım edecektir. Denetimden geçmiş mali tablolar Türk firmaları arasında yaygın değildir (Şekil 9). Dünyada da genellikle olduğu gibi bunlar özellikle küçük ve orta büyüklükteki işletmelerde yetersizdir. Mali tabloların kalitesi de yetersizdir. Türkiye son yıllarda kayıtlı şirketlerin uluslararası standartları kabul etmesinin zorunlu kılınması ve Muhasebe ve Denetim Reformuna ilişkin Ulusal Yönlendirme Komitesi kurulmasını kapsayan bazı ilerlemeler kaydetmiştir. Mali şeffaflığın artırılmasına yönelik diğer adımlar şunları kapsamaktadır: (a) muhasebe ve denetimin güçlendirilmesi için bir strateji ve eylem planı geliştirilmesi; (b) firmaların denetçi kullarımlarını arttırmak için teşvik sağlanması; (c) firmalara - özellikle KOBİ'lere-sağlam ve güvenilir mali tablolar hazırlama kapasitesine ulaşmalarını sağlamak için doğrudan teknik destek sağlanması.

III.b İŞGÜCÜ PİYASASININ ESNEKLİĞİNİN ARTTIRILMASI VE İŞGÜCÜ BECERİLERİNİN ÖZEL SEKTÖR İHTİYAÇLARIYLA UYUMLAŞTIRILMASI

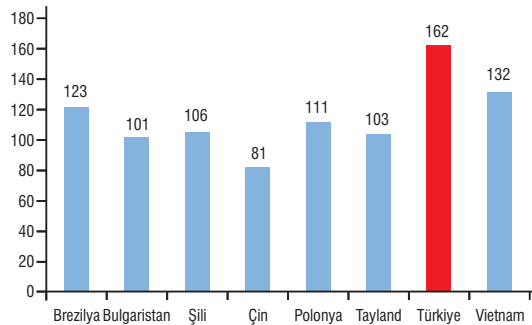
18. İyi çalışan işgücü piyasaları ve gelişmiş becerilere sahip işgücü, firmaların verimlilik ve istihdamını artırır. İşgücü piyasa-

larındaki ve eğitimdeki çoğu reformun faydalarının görülmesi zaman alır fakat bunlara hemen başlanması gereklidir. İyi çalışan işgücü piyasaları ve gelişmiş beceriler, işgücüne katılım ve işgücü kalitesinin yanı sıra firmaların verimliliğini de artırır. Bunlar ayrıca ekonominin ileri teknoloji sektörlerine doğru çeşitlenmesini kolaylaştırır ve bütün sektörlerde firmaların rekabet güçlerini artırır.

19. İşgücü piyasasındaki katılımların azaltılmasıyla beraber Türk firmaları istihdamı arttırabilirler. ICS anketi aracılığıyla görülen işverenler istihdam üzerindeki yasal kısıtlamaları büyümenin önündeki engeller olarak algılamaktadır. ICS anketi katılımcılarının yüzde 60'dan fazlası, eğer yönetmelikler ve sigorta primleri ve diğer ek yükler daha az kısıtlayıcı olsaydı, düzenli tam-zamanlı çalışanların sayısını mevcut üretim seviyelerinde dahi oldukça arttırabileceklerini belirtmişlerdir (Şekil 10). Türkiye'de işgücü piyasası düzenlemeleri diğer ülkelerle karşılaştırıldığında daha az esnektir - Türkiye'nin istihdamı koruma mevzuatı neredeyse bütün Avrupa ülkelerinkinden daha kısıtlayıcıdır ve istihdam vergileri, vergi yükleri ve zorunlu ücret dışı yardımlar yüksektir⁹.

20. Türkiye bazı işgücü piyasası reformlarını uygulamıştır fakat "işlerin korunmasından işçilerin korunmasına geçiş" yaklaşımı

■ **Şekil 10** : Eğer işgücü kısıtlamaları olmasaydı düzenli tam-zamanlı işçilerin sayısında olması tahmin edilen değişim, Türkiye ve karşılaştırma yapılan seçili ülkeler (100 = değişiklik yok)

Kaynak : Yatırım Ortamı Anketleri

⁸ Çalışmayan bir eşi ve iki çocuğu olan ortalama bir gelir sahibi karşılaştırıldığında, Türkiye bütün OECD ülkelerinden daha fazla vergilendirmeye sahiptir.

⁹ Bkz. dipnot 5.

mının benimsenmesi için daha fazla değişiklik gerekmektedir. Şu ana kadar yapılan reformlar bir işsizlik sigortası sistemini ve yeni bir "Çalışma Kanunu"nu kapsamaktadır. Önerilen reformlar işgücü piyasası düzenlemelerinin esnekliğinin artırılmasını, işsizlik sigortası kapsamının genişletilmesini, aktif işgücü piyasası programları sağlama kapasitesinin artırılmasını ve kısıtlayıcı istihdam koruma kurallarının esnetilmesini yanı sıra yüksek istihdam vergilerinin, sosyal güvenlik katkı paylarının, zorunlu yardımların ve kıdem tazminatlarının azaltılmasını kapsamaktadır.

21. İşgücü piyasası düzenlemelerinin etkinlik ve verimliliğinin artırılması ayrıca kurumsal değişiklikler de gerektirmektedir. ICS anketi verileri işgücü ve sosyal güvenlik denetimlerinin işverenler için külfetli olmadığını göstermektedir. Aslında, daha çok kaynak eksikliği nedeniyle, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ve SSK müfettişleri firmaların sadece çok küçük bir kısmını kapsayacak şekilde yalnızca şikâyetlere cevap verebilmektedir. Risk-esaslı işgücü ve sosyal güvenlik denetimleri personel ve bordro bildirimlerini arttıracaktır; fakat yürütme organlarının bu fonksiyonları yerine getirmek için kaynaklarının yeterli düzeye çıkarılmasına ihtiyaç olacaktır.

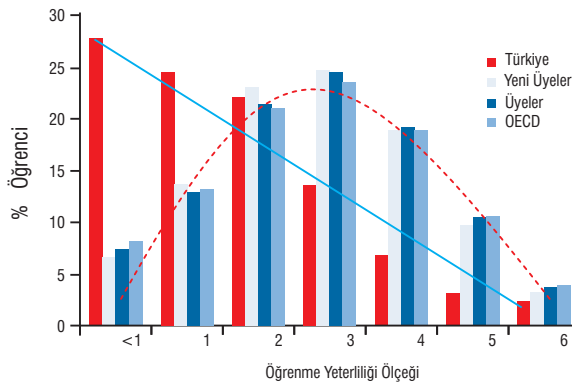
22. Son reformlara rağmen Türk eğitim sistemi hala karşılaştırma yapılan ülkelerin ge-

risindedir. Son 10 yıl içinde, Türkiye eğitimin pek çok alanında önemli reformlar yapmıştır. Bu reformlar arasında temel eğitimde neredeyse tam okullaşmaya ulaşılması, eşitliğin artırılması, finansmanın artırılması, başarılı öğrencilerin dünya çapında düzeylere getirilmesi ve müfredatların güncelleştirilmesi sayılabilir. Ancak öte yandan, eğitimin kalitesi ve Türk öğrencilerin edindiği beceriler karşılaştırma yapılan ülkelerdekilerden daha aşağıda kalmaktadır (Şekil 11).

23. Beceri eksikliklerine rağmen Türkiye'deki çok az sayıda firma işçilerine firma içi eğitim sağlamaktadır. Türk firmaları karşılaştırma yapılan ülkelerdeki firmalardan daha az eğitim sağlamaktadır (Şekil 12). Firmaların yüzde 54'lük bir kısmı bütçelerinin yüzde birinden azını ve yüzde 80'i yüzde beşinden azını eğitime ayırmaktadır.¹⁰

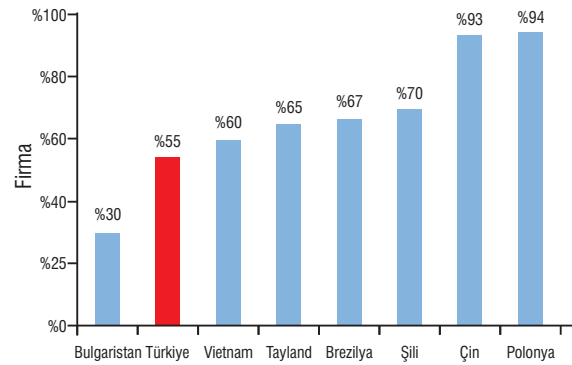
24. İşgücü becerilerinin artırılması için önerilen reformlar eğitim düzeyinin artırılmasını, eğitimin işgücü piyasasının ihtiyaçlarıyla uyumlaştırılmasını ve firmalar tarafından sağlanan işçi eğitiminin artırılmasını kapsamaktadır. Bu alanda önerilen reform öncelikleri şunları kapsamaktadır: (a) orta ve yüksek öğrenimde özellikle kızlar arasında okullaşma oranının yükseltilmeye devam edilmesi; (b) orta öğrenimin kalitesinin artırılması; (c) yüksek öğrenimin yaygınlaştırılması, çeşitlendirilmesi ve kalitesinin

■ **Şekil 11 : Yeterlilik seviyelerine göre 15 yaşındaki öğrencilerin dağılımı, Türkiye, AB ve OECD**

Kaynak : Dünya Bankası Eğitim Sektörü Çalışması 2005

■ **Şekil 12 : Formel eğitim sağlayan firmaların oranları, Türkiye ve karşılaştırma yapılan seçili ülkeler**

Kaynak : Yatırım Ortamı Anketleri

¹⁰ TEPAV, 2006.

arttırılması; (d) yüksek öğrenimin, özel sektörün mesleki eğitime katkı potansiyelinin araştırılması da dâhil olmak üzere, özel sektör ihtiyaçlarıyla uyumlu hale getirilmesi; (e) firmalara - özellikle KOBİ'lere - teknik destek ve hibe programları aracılığıyla teşvikler sağlayarak firmalar tarafından çalışanlara sağlanan eğitimlerin arttırılması.

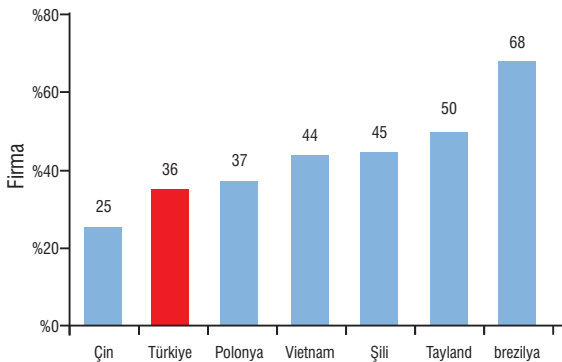
III.c FİRMALARIN TEKNOLOJİK İLERLEMESİNİN DESTEKLENMESİ

25. Firma içinde yapılan yenilikler, teknoloji alımı, kalite standartları ve Bilgi İletişim Teknolojileri (BİT) kullanımı yoluyla gerçekleşen teknolojik ilerleme mevcut girişimcilerin büyümesine ve yeni firmaların oluşturulmasına katkıda bulunur. Türkiye'deki teknolojik ilerlemeyi kolaylaştıracak reformlar işgücü becerilerini geliştirecek reformlarla eşgüdüm halinde yürütüldüğü sürece daha büyük etki yaratacaktır. Uluslararası deneyimler teknoloji alımı, yenilik, standartlar ve BİT'nin¹¹ verimlilik ve büyümeyle ilişkili olduğunu göstermektedir. ICS analizi bu sonuçları desteklemekte ve teknoloji alımı, kalite standartları ve BİT kullanımının, kendileri de verimlilik ve istihdam için faydalı olan ihracat ve YDY için önemli olduğunu göstermektedir. Bir önceki bölümde tartışıldığı gibi, karmaşık beceriler teknolojik ilerlemeye yardımcı olur. Bu nedenle, bütün bu alanlarda reformların devam

ettirilmesi teknolojik ilerlemenin faydalarını en üst düzeye çıkaracaktır.

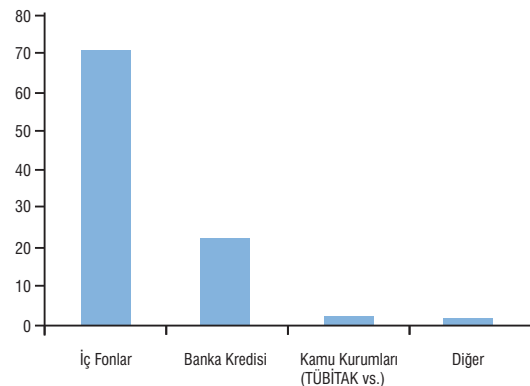
26. Mevcut yenilik programlarının değerlendirilmesini, yenilik için mali teşviklerin gözden geçirilmesini ve Fikri Mülkiyet Hakları ile ilgili mevzuatın AB standartları ile uyumlu hale getirilmesini kapsayan bazı önlemler, Hükümetin çabalarının Türkiye'deki verimli yenilikleri ve teknoloji alımını arttırmasına yardımcı olacaktır. Özel firmalar tarafından finanse edilen AR-GE halen kısıtlıdır. Patent, endüstriyel tasarım ve bilimsel yayınlar açısından Türkiye'nin sıralamaları karşılaştırma yapılan ülkelerinkinden daha aşağıdadır. Son iki yıl içinde karşılaştırma yapılan çoğu ülkedekinden daha az firma yeni bir ürün geliştirmiştir (Şekil 13) ve Türkiye'nin toplam teknoloji alımı düzeyi orta düzeydedir. Aynı zamanda, yenilikler daha çok firmalar tarafından finanse edilmektedir; kamu destekleri ve girişim sermayesi gibi finansal araçların katkısı çok azdır (Şekil 14). Birkaç önlem Türkiye'de yeniliklerin arttırılmasına yardımcı olacaktır. İlk olarak, Hükümetin yenilikçilik stratejisinin ve mevcut yenilikçilik düzenleme programlarının kapsamlı bir değerlendirmesinin yapılmasında fayda bulunmaktadır. İkincisi, firmaların yenilik yapma kapasiteleri üzerine etkileri kısıtlı gibi görünen mali teşvikler gözden geçirilmelidir. Üçüncüsü, Fikri Mülkiyet Hakları ile ilgili mevzuatının AB ile uyumlu

■ **Şekil 13 :** Yeni bir ürün geliştiren firmaların yüzdesi, uluslararası karşılaştırma

Kaynak : Yatırım Ortamı Anketleri

■ **Şekil 14 :** Yeni teknoloji getirmek için finansman kaynakları, yüzdelik değerler, Türkiye

Kaynak : Yatırım Ortamı Anketleri

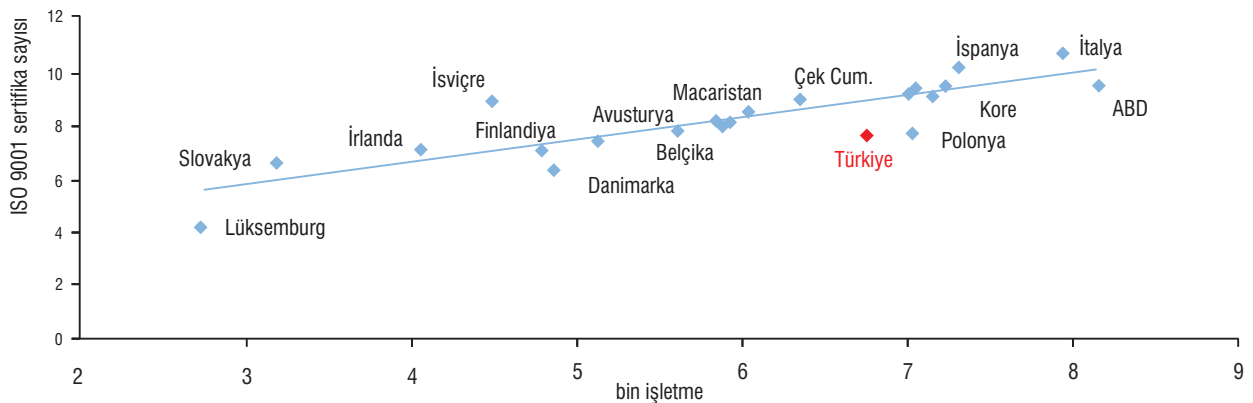
¹¹ Bu raporda kullanılan yenilikçilik kavramı yeni fikirlerin yaratılması ve ticarileştirilmesini içermektedir. Teknoloji alımı mevcut teknolojik gelişmelerin doğrudan yabancı yatırımlar, ithalat, ruhsatlandırma, yeni demirbaş ekipmanlar ve teknik uzmanlık yoluyla yeni ortamlarda uygulanmasıdır. Kalite standartları müşterilerin beklediği teknik gereksinimlerin kodlanmasıdır. BİT (telefon, internet) bilgi alışverişi yaptığımız ve işlerimizi yürüttüğümüz yolları dönüştüren genel amaçlı teknolojidir.

hale getirilmesi, Fikri Mülkiyet Hakları ile ilgili uygulamalarının geliştirilmesi ve Türk Patent Enstitüsü'ne (TPE) daha fazla bağımsızlık tanınması öncelikli alanlar arasında ele alınmalıdır. Dördüncüsü, yenilikçiliğe yönelik genel politika çerçevesinin değiştirilmesinde fayda bulunmaktadır. Yeniliklerin önündeki en önemli caydırıcı etmenlerin başında, akademisyenlerin firma kurmalarını engelleyen yasa gelmektedir. Bu yasanın değiştirilmesi gündeme gelebilir. Örneğin, akademisyenler için özel danışmanlık hizmetlerinden üniversitelere gelir aktarmaları zorunluluğunun yerine teknolojinin ticarileştirilmesini teşvik eden ABD Bayh-Dole Yasasına benzer bir teşvik programı getirilebilir. Son olarak, yenilik için finansmana sürdürülebilir erişim de önemlidir. İki faydalı önlem; sermaye piyasasının likiditesini arttıracak reformların yapılması ve ABD SBIC ya da İsrail'deki girişim sermayesinin gelişimini tetikleyen Yozma Programına benzer programların desteklenmesidir.

27. Kalite standartları alanında, firmalara ve laboratuarlara destek sağlanması, akreditasyon ve metroloji servislerinin geliştirilmesi ve standardizasyonda daha fazla ilerleme kaydedilmesinden oluşan bir reform serisi önerilmektedir. İlk olarak, Türkiye'nin uluslararası standartlara göre düşük olan (Şekil 15) *sertifikalandırılmış* firma - özellikle KOBİ'lerin ve hizmet sektöründe

çalışan firmaların - sayısını arttırmaya çalışması önerilmektedir. Kalite sertifikasyonunun daha çok benimsenmesini sağlamak için bazı öneriler şunlardır: (a) eğitim için sürekli destek ve firmalara hibe programlarının sağlanması, (b) bildirim yapılan organlara teknik yardım desteği ve (c) rekabetçi olmayan uygulamalar kullanan sertifikasyon kuruluşlarından alınan sertifikaların tanınmasını yasaklayan ihale kuralları. İkincisi, sertifikasyon sisteminin iyi çalışmasını sağlamaya yardım eden akreditasyon hizmetlerinin geliştirilmesi için destek sağlanması da önerilmektedir. Bu, akreditasyon hizmetlerinin ve akredite edilen organizasyonların sayısının arttırılmasının yanı sıra Türk Akreditasyon Kurumu (TÜRKAK) Yasasının daha az kısıtlayıcı olacak şekilde düzeltilmesini de gerektirmektedir. Üçüncüsü, kanunu değiştirerek ve yönetimine, işleyişine, personel alımına ve ücretlerine daha fazla esneklik getirmek için Ulusal Metroloji Enstitüsü (UME) çalışmalarını düzenleyerek metrolojinin geliştirilmesinde fayda bulunmaktadır. Son olarak, Türk Standartları Enstitüsü'nün (TSE) standardizasyon ve ticari faaliyetlerini net olarak ayırarak standardizasyonun geliştirilmesi, böylelikle uluslararası standartları benimsemeye devam etmesinin ve Avrupa standart kuruluşlarında tam üyelik elde etme çalışmalarını yoğunlaştırmasının sağlanması ve Türkiye'nin ticaretin önünde teknik bariyerler oluşturabilecek özel durumlarla ilgili

■ **Şekil 15 :** Toplam firma sayısına karşılık ISO 9001 belgeli firmaların sayısı

Not : Sertifika verileri Aralık 2004'e, şirket verileri 2002'ye aittir, sadece A.B.D.'de 2001'e aittir.

Kaynak : ISO (2005) ISO Sertifikaları Anketi 2004; OECD (2005) OECD.

standart stokunun azaltılması gerekmektedir.

28. Türkiye'de verimlilik artışlarında önemli katkısı olan internete erişim ve kullanım artmıştır. Fakat Türkiye'deki farklı bölgeler arasındaki erişim ve hizmet kalitesi farklarının yanı sıra diğer ülkelerle arasındaki farkın azaltılması için bir dizi tedbir önerilmektedir. Türkiye'deki sabit, mobil telefon ve internet kullanım yüzdeleri ve genişbant kullanımı OECD ve AB ülkelerinin gerisinde kalmaktadır. Türkiye'deki BİT harcamalarının toplam payı AB (yüzde 8 ila 10) seviyelerinin oldukça altında, mütevazı bir seviyededir (GSYH'nin yüzde 2,5'i). Türkiye, telekomünikasyon sektörünün serbestleştirilmesi yönünde, özellikle 2005 yılındaki Türk Telekom özelleştirmesi ile önemli adımlar atmıştır. Buna rağmen, Türk Telekom'un pazarda önemli bir güce sahip olması rekabetin sınırlanması riskini doğurmaktadır. 2006'da "Bilgi Toplumu Stratejisi 2006-2010" kabul edilmiştir. Bu strateji hem BİT kapsamının genişletilmesine hem de özel sektör tarafından verimli olarak kullanımının artırılmasına güçlü bir vurgu yapmaktadır. Telekomünikasyon Kurumu ve Rekabet Kurumu'nun kurumsal kapasitesinin artırılmasının yanı sıra telekomünikasyon sektörünün serbestleştirilmesine devam edilmesi önerilmektedir. Bölgeler arasında eşit erişimin teşvik edilmesi düşük hizmet alan alanlarda ve nüfus gruplarında hizmetlerin iyileştirilmesi için evrensel fonlar gibi programların uygulanmasını zorunlu kılmaktadır. Son olarak, Hükümet kamudaki BİT kullanımı ve işgücünün BİT becerilerini arttırarak ve yerel olarak anlamlı çevrimiçi içerik ve verimli uygulamalar geliştirerek, firmalar ve özellikle KOBİ'ler arasında verimli BİT kullanımının artmasına yardımcı olmalıdır.

III.d FİRMALARIN FİNANSMANA ERİŞİMLERİNİN ARTTIRILMASI VE KURUMSAL YÖNETİŞİMİN İYİLEŞTİRİLMESİ

29. Finansmana erişim ve iyi kurumsal yönetim firmaların büyümesine ve istihdamın artmasına yardımcı olmaktadır. Finans-

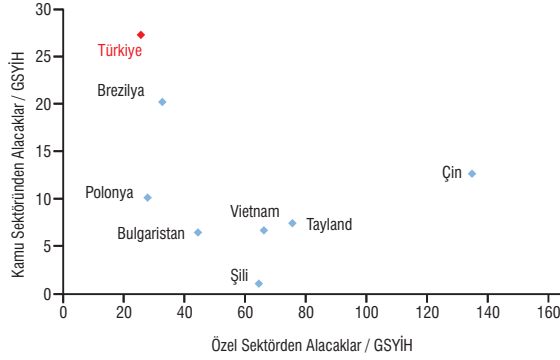
mana erişimin iyileştirilmesi kısa vadeli faydalar sağlarken kurumsal yönetim reformlarının faydalarının görülmesi daha uzun zaman alır. Hem ampirik literatür hem de Türkiye ICS anketi, mali sektörlerin gelişimi, verimlilik, büyüme ve istihdam arasında önemli ilişkiler göstermektedir. İyi kurumsal yönetim finansmana erişimi arttırarak ve sermaye piyasasının gelişimini kolaylaştırarak firmaların performansını arttırır. Türkiye son yıllarda mali gelişim ve istikrarın sağlanmasına yönelik önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Aynı şekilde, kısa vadede nispeten düşük maliyetli tedbirler yoluyla da finansmana erişimin iyileştirilmesi için gereken en acil önlemleri de alabilir. Diğer taraftan, kısmen Türkiye'nin daha az ilerleme kaydetmiş olduğu kurumsal yönetimin geliştirilmesi alanında, eşit bir rekabet ortamı yaratmak, konsantrasyonu azaltmak ve etkili rekabeti arttırmak için bir dizi politikanın uygulanması gerekmektedir. Bu önemli politikaların sonuç vermesi ise daha uzun zaman alacaktır.

30. Türk firmalarının finansmana erişimlerini arttırmak için mesafe kaydetmesi gerekmektedir. Türkiye'deki firmalar için finansmana erişim hem kredi hacmi hem de kredi vadesi açısından halen zayıftır. GSYH'nin yüzde 25'i ile özel sektöre verilen banka kredileri karşılaştırılabilir pazarlar içinde en düşüğüdür (Şekil 16). Araştırılan Türk firmalarının karşılaştırma yapılan ülkelerin oldukça altında bir seviyede, sadece yarısı kredi kullanmıştır (Şekil 17) ve krediler kısa vadelidir.

31. Finansmana erişimin artırılması için önerilen önlemler arasında mali sektördeki risklerin yönetilmesi çabalarının yanı sıra firmalarla ilgili mali açıklığın ve kredi bilgilerinin arttırılması ve teminat rejiminin güçlendirilmesi yoluyla kredi piyasasının geliştirilmesi için özel önlemler yer almaktadır. Önerilen reformlar şunları kapsamaktadır:

■ İhtiyatlı denetleme ve düzenlemeler sağlanmasına yönelik kapsamlı reformlara devam ederek mali sektördeki risklerin yönetilmesi.

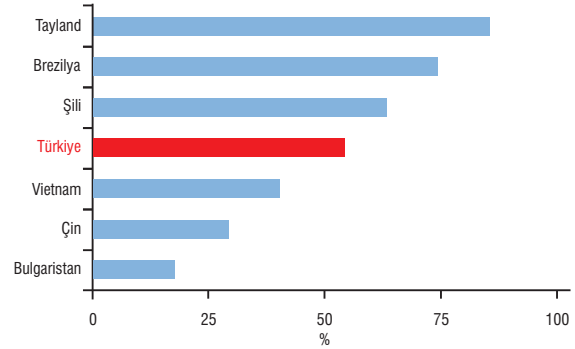
■ **Şekil 16** : Kamu ve özel sektör kredileri, 2005

Not : Veriler Mevduat Kabul Eden Bankaları yansıtmaktadır.

Kaynak : IFS ve Personel hesaplamaları

■ **Şekil 17** : Kredi kullanan firmaların payı, ülkelere göre

Kaynak : Yatırım Ortamı Anketleri

■ Kredi bilgilerinin geliştirilmesi. Kredi Kayıt Bürosu (KKB) firmalarla ilgili kredi bilgileri için etkili bir sistem için teknik altyapı hazırlamıştır. KKB sisteminin kurulması ve işlerlik kazanması öncelikler arasında yer almalıdır.

■ Teminat rejiminin iyileştirilmesi. Yakın zamanda kabul edilen uzun vadeli konut kredisi (mortgage) yasasının arsalar ve binalar için teminat rejimini güçlendirmesi beklenmektedir. Taşınabilir varlıklar firmaların toplam varlıklarının çoğunluğunu oluşturduğundan, taşınabilir varlıklar rejiminin iyileştirilmesi için alınacak önlemlerin etkisi önemlidir. Belirli öneriler şunları kapsamaktadır: Yasal reform (mevcut yasalarda minimal değişiklikler getiren, ideal olarak da yeni ve kapsamlı bir yasa), yeni bir tescil dairesinin geliştirilmesi (tercihen ulusal bir internet dosyalama arşivi) ve daha hızlı bir teminat yeniden alım ve satışını sağlayacak mevzuat ve yargı reformu.

32. Kurumsal yönetimi güçlendirecek bir dizi reform önerilmektedir. Türkiye'deki iş dünyası büyük, aile mülkiyetli, yaygın çapraz mülkiyete ve grup içi işlemlere sahip, çok sayıda sektörde faaliyet gösteren şirketler gruplarını içermektedir. 13 holding şirketi ve bunların bağlı bankaları İstanbul Menkul Kıymetler borsasında toplam piyasa sermayesinin yüzde 40'ını oluşturmaktadır. Şeffaflık ve küçük hisse senedi sahiplerinin haklarının korunmasındaki eksiklikler, genel olarak

yetersiz bağımsızlık ve yönetici sorumlulukları ve zamanında ve etkili çözümler sağlamayan düzenlemeler, hep beraber suistimal için potansiyel oluşturmaktadır. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) gözden geçirme ve uygulamayla geliştirilebilecek bir gönüllü kurumsal yönetim kanunu geliştirmiştir. Birkaç ilave önlem beklenmektedir. Bunlardan bir tanesi, ticaret düzenleyen yasal çerçeveyi AB direktifleriyle ve Kurumsal Yönetim Eylem Planıyla uyumlu hale getiren yenilenmiş bir ticaret kanununun onaylanmasıdır. Bir diğeri AB gereksinimlerine daha yakın bir Sermaye Piyasası yasasının onaylanmasıdır. Bir üçüncüsü, şirket grupları ve şirketlerin büyük hissedarlarının açıklanması ve şirket çalışanları tarafından hisse satışlarının halka açıklanmasının güçlendirilmesi ile ilgili AB direktiflerinin uygulanmasıdır.

III.e FİRMALARIN ALTYAPIYA ERİŞİMİNİN ARTTIRILMASI

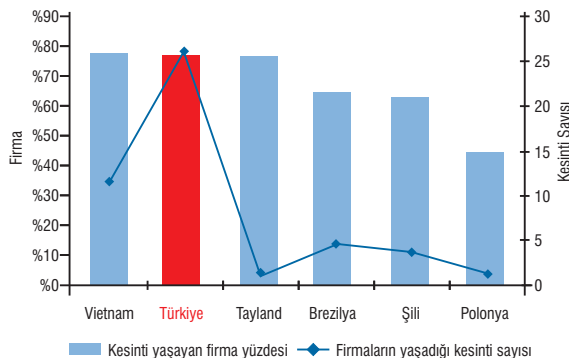
33. Altyapıya erişim firmaların performanslarını ve rekabet güçlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Güvenilir altyapı hizmetlerinin eksikliği pazara erişimi kısıtlayarak, işlem ve işletme maliyetlerini artırarak ve eski firmalara yatırımı ve yeni girişimlerin oluşturulmasını caydırarak özel sektörün rekabet gücünü azaltmaktadır. ICS anketinin analizi Türk firmalarını en çok etkileyen altyapı unsurlarının güvenilir olmayan elektrik arzı ve hem ithalat hem de ihracatta güm-

rükleme işlemlerindeki gecikmeleri olduğuna işaret etmektedir.

34. Hükümetin enerji sektörü için yeniden yapılandırma planlarını devam ettirmesi ve kamu fonları gerektiren sistem unsurları için yeterli ve tutarlı finansman bulunmasını sağlaması önerilmektedir. ICS anketine katılan firmalar, elektrik arzındaki yetersizliklerle doğrudan bağlantılı olarak satışların ortalama %3,6'sına varan kayıplar bildirmişlerdir. Araştırmaya katılan firmaların yüzde 80 kadar büyük bir kısmı yılda en az bir defa hizmet kesintisi yaşamışlardır - bu oran karşılaştırma yapılan bütün ülkelerden daha yüksek bir yüzdedir (Şekil 18). Bu yetersizliklerden dolayı pek çok Türk firması işletme maliyetlerini arttıran kendi özel jeneratörlerine sahiptir (Şekil 19). Elektrik üretim kapasitesi talebi geçmektedir fakat tüketimdeki artış sınırları hızla zorlamaktadır. Hâlihazırda planlanmış olandan daha yüksek üretim kapasitesi olmadan Türkiye 2009 yılında elektrik kesintileriyle karşılaşabilir. OECD ülkelerindeki ortalamanın çok üstünde olmasına rağmen yeterli net gelir sağlamamaktadır. Bunun nedenleri arasında verimsizlik ve finansal sorunları olan bir dağıtım sistemi, kamu sektörü kullanıcılarından olan gecikmeli alacaklar ve düşük tahsilât oranları bulunmaktadır.

35. Hükümet elektrik sektörünü yeniden yapılandırmaktadır fakat daha fazla reform

■ **Şekil 18 :** Kesinti yaşayan firmaların oranı ve sene başına elektrik kesintisi sayısı

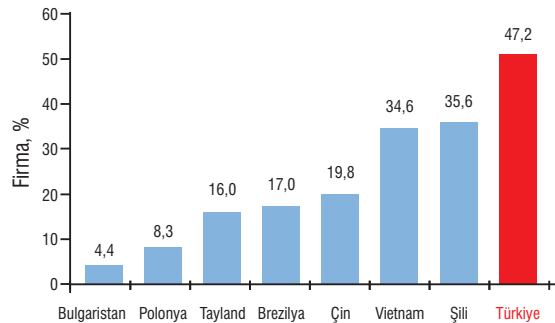

Kaynak : Yatırım Ortamı Anketleri

yapılması gerekmektedir. Enerji ile ilgili kurumların gündeminde rekabetçi bir elektrik pazarı oluşturmak için pilot çalışmalar yapılması, yeniden yapılandırma sürecini hızlandırmak için yöntemler değerlendirmesi ve yatırımcıların hizmet sağlamada bölgesel uyumsuzlukları göz önünde bulundurmalarını özendirebilecek teşvikler bulunmaktadır. Öte yandan, henüz çözüme kavuşturulmamış bazı sorunlar mevcuttur. Birincisi hâlihazırda enerji altyapısının işletme ve bakımının yeniden yapılandırma sırasında devam ettirilebilmesini sağlayacak yeterli finansmanın sağlanmasıdır. İkincisi, 2009'dan sonra yeterli elektrik arzını sağlayacak uzun vadeli bir plan olmamasıdır. Son olarak, özellikle belediyelerden gecikmeli faturaların tahsilâtı yoluyla, ödeme disiplini önemli ölçüde arttırılabilir.

36. Türkiye gümrük idaresini büyük ölçüde iyileştirmiş olmasına rağmen, toplam kazanımları kısıtlayan tamamlayıcı kurumlar henüz iyileştirilmemiştir. ICS anketine katılan firmalar ihracat için 6 gün ve ithalat için 9 günlük bekleme süreleri yaşadıklarını belirtmektedir. Bu süreler, Brezilya ve Şili'deki firmalardan daha kısa fakat diğer ülkelerdekilerden daha uzundur (örneğin, beklemenin ihracat için 1,7 ve ithalat için 3 gün olduğu Polonya gibi). Ayrıca bölgesel farklılıklar da büyüktür: Ege bölgesindeki firmalar ihracatta diğer bölgelerdekilerden neredeyse iki kat daha uzun bekleme süresi bildirmektedir.

■ **Şekil 19 :** Bir elektrik jeneratörüne sahip firmalar, uluslararası karşılaştırma

Kaynak : Yatırım Ortamı Anketleri

Türkiye Gümrük İdaresi 1990'da hem ithalat hem de ihracat için gümrük işlemleri sürelerini azaltarak prosedürleri iyileştirmiştir fakat diğer kurumlardaki (Türk Standartları Enstitüsü, Tarım Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı dâhil) işletme ile ilgili iyileştirmeler gümrük işlemlerini daha fazla hızlandırabilir.

- 37. Taşıma ile ilgili öneriler yol kalitesinin artırılması ve taşıma yollarındaki çeşitliliğin artırılmasıdır.** Türkiye'deki temel taşıma şekli olan karayollarının bakımları yetersizdir. Araştırmaya katılan şirketlerin üçte birinden fazlası Türkiye'de taşıma sırasında Avrupa'daki karşılaştırma yapılan ülkelerin neredeyse üç katından daha fazla bir oranda mal kaybettiklerini belirtmişlerdir. Taşıma sırasında kaybedilen malların değeri de toplam sevkiyat değerinin yüzde 1,9'u ile yüksek bir seviyededir. Karayolu taşımacılığına olan talebin hızla artmasına rağmen taşımaya harcanan kamu harcamaları diğer orta gelirli ülkelerdeki yüzde 5-7 düzeyine karşılık, GSYH'nin sadece yüzde 1,7'si kadardır. Türkiye'de demiryolu kullanımı düşüktür - Avrupa'daki yüzde 11'e ve A.B.D.'deki yüzde 40'a karşılık Türkiye'de bütün taşıma ihtiyacının sadece yüzde 5'ini karşılamaktadır. Hükümet taşıma ücretlerini ilgili AB ilkeleriyle uyumlaştırmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı'nın Dokuzuncu Ulusal Kalkınma Planı çok yollu taşımacılığı geliştirmeyi amaçlamaktadır fakat karayolu ağlarının bakımı ve genişletilmesi önemli miktarda kaynak tüketmeye devam etmektedir. Özel sektör katılımı, karayollarının finansmanını kolaylaştırabilir fakat net bir uzun vadeli politika ve düzenleyici çerçeveye ihtiyaç bulunmaktadır.

III.f FİRMALARIN KURULUŞ VE OPERASYONLARININ ÖNÜNDEKİ İDARI ENGELLERİN AZALTILMASI

- 38. Türkiye'de firmaların giriş ve çıkışları önünde büyük engeller bulunmamasına rağmen firmaların giriş, çıkış ve operasyonlarının önündeki idari engellerin daha fazla azaltılması uygun olacaktır ve bu kısa vadede düşük maliyetle uygulanabilecektir.**

- 39. Kuruluş ücretlerinin azaltılması ve iflas prosedürlerinin gözden geçirilmesi firmaların giriş ve çıkışlarını daha da kolaylaştırabilir.** İstanbul'da bir firma açmak, dünyadaki en iyi uygulamalara yakın şekilde sadece 9 gün almaktadır. Ne var ki, tescil ücretleri OECD ülkelerindeki yüzde 6.8'e karşılık kişi başına gelirin yüzde 27,7'si ile yüksek bir düzeydedir¹² (Tablo 1). Daha makul bir toplam ücret ayarlanarak, tescil ücretlerinin hesaplanma ilkeleri açıklanarak ve tescil için çifte ücretlendirme yasaklanarak kuruluş maliyetleri azaltılabilir. Ortalama bir işyeri iflası OECD ülkelerindeki ortalama 1,5 yıla karşılık Türkiye'de 5,9 yıl almaktadır ve iflas eden şirketlerden alacakların tahsil oranı GSYH'nin yüzde 7'si ile dünyada en düşükler arasındadır. Uzun prosedürlerin ve düşük alacak tahsil oranlarının ayrıntılı bir analizi, piyasadan çıkışların iyileştirilmesine yönelik ilk adım olabilir. Bu analizin ardından, maksimum etkinin sağlanması için icra ve iflas kanununda ve prosedürlerinde reform gelmelidir.¹³

- 40. Ruhsatlandırma ve denetleme rejimlerinin yanı sıra arsa edinme sürecinin de değiştirilmesi firmaların işletmesini kolaylaştırabilir.**

■ **Ruhsatlandırma.** ICS anketine katılan firmalar, Türkiye'de bir ruhsat almanın, karşılaştırma yapılan ülkelere göre çok daha uzun şekilde, ortalama 66 gün aldığını göstermektedir (2005 ICS verileri). 2006 yılında yürütülen görüşmeler ücretlerin de yüksek olduğunu göstermiştir - örneğin Çek Cumhuriyeti'ndeki 36 ABD \$'a karşılık Türkiye'de bir genel iş yeri açma ve çalışma ruhsatı edinmek 319 ABD \$'dır. Ruhsat şartlarını azaltmak için yürütülen reformlar 2005 İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatları Yönetmeliği ve bölgesel destek birimleri kurulmasını içermektedir. Önerilen reformlar ruhsatların sayısının daha da azaltılmasını, ücretlerin azaltılmasını, bir işyeri açmadan önceki giriş denetimlerini ve fiziksel denetimleri kuruluş sonrası denetimlerle değiştirmeyi, şehir planlaması, sağlık, güvenlik ya da çevre

¹² "Doing Business 2006/2007", Dünya Bankası.

¹³ Dünya Bankası kısa süre önce bunu analiz etmeye başlamıştır

■ **Tablo 1:** Seçili ülkelerdeki tescil ücretlerinin karşılaştırması

Kuruluş maliyeti(kişi başına gelirin %'si)		
Ülke	2005	2006
Türkiye(İstanbul)	27,7	27
Uluslararası En iyi Uygulama	0,0 ^a	0,0 ^b
Bölge (Avrupa & Orta Asya)	13,5	14,0
OECD	6,8	7,6
Brezilya	10,1	10
Bulgaristan	9,6	8
Şili	10,3	10
Çin	13,6	9
Çek Cumhuriyeti	9,5	9
Macaristan	22,4	21
Malezya	20,9	20
Romanya	5,3	4
Rusya	5,0	3

Notlar : ^a Danimarka; ^b Danimarka, İrlanda ve Yeni Zelanda

Kaynak : "Doing Business 2006/2007", Dünya Bankası

koruma için gerekli olmayan doküman zorunluluklarının kaldırılmasını, sağlıkla ilgili işletme denetimlerinin kaldırılmasını ve belirli sektörler için ruhsatlandırma rejiminin gözden geçirilmesini kapsamaktadır. Hükümet son zamanlarda ruhsat sayısının ve maliyetinin azaltılması için bir dizi önlem almıştır. Bu reformların sonuçları ICS anketine ve bu çalışmaya alınmamıştır. Bunların değerlendirilmesi için ayrıca geçici bir analizin yapılması gereklidir.

■ **Denetleme.** Türkiye'deki denetleme programları müfettiş varlığına ve riskle bağlantısı olmayan başka kriterlere bağlıdır. Bunlar, fazla külfetli olmamakla beraber verimsiz ve "fazla genel" bir yaklaşım olarak nitelenebilir. Denetleme hizmetlerini geliştirmenin en iyi yolu tahmini risk ve ihlal olasılığına dayalı bir yaklaşım uygulanması ve bilgi alışverişi ile şeffaflık ve izlenebilirliğin sağlanması olacaktır.

■ **Arsa.** Ortalama olarak bir Türk firmasının bir çalışma alanı oluşturması AB'nin karşılaştı-

tırma yapılan ülkeleri içinde en iyi uygulamaya sahip Finlandiya'dakinden dört kat daha uzun bir zamanla 15,4 ay almaktadır. Ücretler Çek Cumhuriyeti'ndekinden 20 kat daha yüksektir. Hükümet yatırımcılar için arsa varlığını arttırmak için hâlihazırda hazırlanmakta olan kadastro reform programı ve gelişmekte olan yerlerde sanayi bölgelerini ücretsiz olarak işyeri geliştirmeye tahsis eden yeni bir mevzuatı içeren önlemler almıştır. Sanayi arsalarının geliştirilmesinde özel sektör katılımının daha fazla teşvik edilmesi, arsa imarı için stratejik planlamanın güçlendirilmesi gibi ilave önlemler önerilmektedir.

IV SONUÇLAR

41. Türkiye'nin AB ülkeleriyle arasındaki gelir farkını azaltmak ve reformlara kamuoyunu desteğini sürdürmek için verimliliği ve istihdamı arttırmaya ihtiyacı vardır. Türkiye'nin kişi başına düşen geliri 1975'ten bu yana AB-15'in yüzde 25'inde kalmış ve diğer büyümekte olan pazarlarınkinden daha yavaş büyümüştür. İşgücü verimliliğinin artırılması -Türkiye ve AB-15 arasındaki kişi başına gelir farkının yüzde 80'inden sorumlu - ve istihdamın artırılması - yüzde 46 ile halen düşük olan - Türkiye'nin AB ve diğer büyüyen ekonomilerle arasındaki gelir farkının azaltılmasının yanı sıra gelecekteki reformlar için kamuoyu desteğinin devam ettirilmesi için de gereklidir.

42. Türkiye ekonomisinin son yıllardaki performansı gelecek için iyi bir temel oluşturmakla beraber rehavete yol açmamalıdır. Türkiye son yıllarda makroekonomik istikrarın sağlanması, bir dizi yapısal reformun hayata geçirilmesi ve AB müzakerelerine başlamasını içeren önemli bir gelişme kaydetmiştir. Rekabetçiliğin ve istihdamın artırılmasına odaklanan Dokuzuncu Kalkınma Planı gelecekteki gelişmeler için stratejik çerçeve sunmaktadır. AB gelir seviyelerine yaklaşmak ve sosyal beklentileri karşılamak için reformlara devam edilmesi ve hızlandırılması gereklidir.

43. Türkiye Yatırım Ortamı Değerlendirme Çalışması, işgücü verimliliğini ve istihdamı kısıtlayan darboğazlarla ilgili firma düzeyinde bulguları analiz etmekte ve bunları azaltmak için öneriler de sağlayarak Hükümetin reform programına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma için tasarlanmış olan ve imalat sanayindeki 1300 firmaya uygulanan Yatırım Ortamı Değerlendirme anketine ek olarak, firma düzeyinde başka veri kaynaklarından ve tamamlayıcı bilgilerden de faydalanan Türkiye Yatırım Ortamı Çalışması, Türk firmalarının verimlilik ve istihdamını kısıtlayan faktörleri tanımlamaktadır. Analizler, ilk olarak, Türkiye'nin ekonomi politikaların gündeminde mevcut

firmaların büyümesine yönelik tedbirlerin olması gerektiğini göstermektedir. İkincisi, bu çalışma Türk firmalarının verimlilik ve istihdamlarını arttırmaya yönelik öneriler sunmaktadır. En önemli dört öneri şunlardır: kayıt dışılığın azaltılması, işgücü piyasasının esnekliğinin artırılması, işgücü becerilerinin artırılması ve firmaların teknolojik gelişiminin kolaylaştırılması. Ayrıca, aşırı bürokrasinin azaltılması kısa vadede izlenebilecek düşük maliyetli bir tamamlayıcı önlemken, finansmana erişimin artırılması ve altyapı kalitesinin artırılması da gereklidir. Ek 1'de bulunan Tablo 1 temel hususların ve her bir alanda performansı arttırmak için getirilen önerilerin bir özetini sunmaktadır.

44. Hükümet tarafından özel sektörle işbirliği içinde yürütülen geniş, koordineli yapısal reformlar, verimlilik ve istihdam kazanımlarını maksimize edecektir. Bu çalışma, analiz sırasında toplanan birkaç tamamlayıcı kaynağa dayanarak reformların önem sırasına koyulmasını amaçlamaktadır. Çalışmada analiz edilen (ve Ek'te sunulan) bütün alanlarda eşzamanlı eylemlerin yapılması, tek başına bir - ya da birkaç - alandaki eylemlerden daha güçlü olacaktır. Bu amacın başarıyla gerçekleştirilmesi - ve sonuç olarak Türkiye'nin AB ülkeleriyle arasındaki gelir farkını azaltma kapasitesi ve tüm nüfusunun yaşam koşullarını iyileştirmesi - Hükümetin ve özel sektörün bütün bu alanlardaki eylemlerin yürütülmesinde yakın işbirliği içinde olmalarına bağlıdır.

Ek A : TEMEL KONULARIN VE POLİTİKA ÖNERİLERİNİN ÖZETİ

	Yatırım Ortamı yönünden eksiklik	Son/devam eden hükümet faaliyetleri ve kısa vadeli girişimler (6 ay)	Orta vadede önerilen eylemler (6 ay ila 3 yıl)
Kayıt dışılık ve mali şeffaflık			
Vergiler	Yüksek vergi oranları ve yaygın vergi kaçırma	Kurumlar vergisi oranının azaltılması	İşgücü vergilerinin azaltılması, vergi yükünün bütün firmalara yayılması ve idarenin etkinleştirilmesi
Finansal raporlama	Düşük kaliteli finansal raporlama, özellikle KOBİ'ler arasında	Sermaye Piyasası Kurulu, borsada işlem gören firmaların uluslararası standartları (IFRS ve ISA) kullanmasını zorunlu kılmıştır.	Muhasebe ve denetim ile ilgili stratejik plan geliştirilmesi; KOBİ'ler arasında denetim için teknik yardım sağlanması
İşgücü piyasası ve beceriler			
İşgücü piyasası düzenlemeleri	Koruyucu çalışma kanunları, yüksek kıdem tazminatları ve esnek olmayan sözleşme	Kıdem tazminatını değiştirme ve işsizlik fonu oluşturma kararı (2003 Çalışma Kanunu)	Çalışma Kanununda esnek sözleşme seçenekleri sunulması
İstihdam vergileri	Düşük işgücü katılımı, düşük istihdam ve yüksek kayıt dışı istihdam	Yeni işten çıkartma kuralları koyma	İşsizlik sigortasının ve aktif işgücü piyasası programlarının güçlendirilmesi
	Yüksek istihdam vergisi yükü, özellikle düşük ücretli çalışanlar ve ailesi olan işçiler için	İstihdam vergilerinde azaltmanın istihdam etkilerinin analizi	Mali durum konsolide edildikten sonra istihdam üzerindeki vergilerin azaltılması
İşgücü piyasası kuruluşları	Düşük uygulama kapasiteleri	Kişisel ve toplu iş anlaşmazlıkları için özel arabuluculuğun tam olarak uygulanması	ÇŞGB ve sosyal sigorta müfettişlerinin kapasitesinin artırılması; toplu pazarlık yetkisi için %10 barajının kaldırılması
	Masraflı iş ihlali çözümü		
Öğrenim, beceriler ve eğitim	İşgücündeki düşük öğrenim düzeyleri iş büyümesini kısıtlamaktadır	İlköğretim ve orta öğretim müfredatlarının modernizasyonu için bir program yapılması	Müfredatların modernize edilmesi ve öğretmen eğitimiyle birleştirilmesi
	Düşük yeterlilik seviyeleri ve yüksek öğrenim mezunlarının yetenekleri ile firmaların ihtiyaçları arasındaki uyumsuzluk	Okulların ve okul öncesi dersliklerinin inşasının ve yenilenmesinin tamamlanması	Eğitim Stratejisi hazırlanması
	Yüksek öğrenimde düşük okullaşma oranları	YÖK tarafından Yüksek Öğrenim Stratejisi taslağı hazırlanması	Firmalar tarafından sağlanan eğitimlerin artırılması ve eğitim kurumları ve özel sektör arasında mesleki eğitim verilmesi için işbirliğinin artırılmasına yönelik seçenekler geliştirilmesi
	Firmaların işçilere kısıtlı eğitim sağlaması	Yüksek erişim, kalite ve işgücü piyasası ilişkisi hakkında Yüksek Öğrenim Stratejisinin sonuçlandırılması	Fen bilimleri ve mühendislik mezunlarının çıktılarının özellikle Lisansüstü ve Doktora seviyelerinde artırılması

	Yatırım Ortamı yönünden eksiklik	Son/devam eden hükümet faaliyetleri ve kısa vadeli girişimler (6 ay)	Orta vadede önerilen eylemler (6 ay ila 3 yıl)
Teknolojik ilerleme			
Yenilik ve teknoloji alımı	AR-GE'ye düşük özel yatırım ve yenilik yapmada sınırlı kamu-özel işbirliği Az sayıda patent, endüstriyel tasarım ve bilimsel yayın Firmaların yeni ürün girişi ya da mevcut ürün çizgilerinde iyileştirme yoluyla az sayıda yenilik yapması Yenilikler için, özellikle yeni kurulan firmalar için finansmana yetersiz erişim	Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu'nun yenilikleri desteklemek için bütçesinin arttırılması Türk Araştırma Alanı oluşturulmuş ve "2006-2010 Bilgi Toplumu Stratejisi" tamamlanmıştır Fikri Mülkiyet Hakları (FMH) Kurulu mevzuatının gözden geçirilmesi Girişim sermayesi düzenlemelerinin gözden geçirilmesi KOBİ'ler için finansmana erişimin iyileştirilmesi için Büyüyen Yatırım Piyasasının oluşturulması	Yenilik aracı kurumlarının etkinliğinin değerlendirilmesi Yenilik stratejisinin verimli yeniliklere odaklanması FMH mevzuatının AB direktifiyle uyumlu hale getirilmesinin sağlanması ve FMH uygulamasının iyileştirilmesi AR-GE teşviklerinin etkinlik, mali ihtiyaç ve müktesebatla tutarlılığının değerlendirilmesi için gözden geçirilmesi Teknopark avantajlarının bütün araştırmaclara yayılması Girişim sermayesi sanayii üzerindeki kısıtlamaların azaltılması
Kalite standartları ve sertifikasyon	Düşük ISO 9001 belgesi oranları Akreditasyonda düşük uluslararası kabul Bölgesel standartların geliştirilmesinde sınırlı rol	KOSGEB teknik destek sağlamaktadır TÜRKAK EA-MLA'ya kabul edilmiştir TSE eski standartları gözden geçirmekte ve kaldırmaktadır	Belge oranlarının arttırılması için hibe verilmesi TÜRKAK'ın IAF üyeliği ve IAF-ML'ye erişim; EN standartlarının Türkçeye çevrilmesi
BİT	Yeni operatörlerin ve genişbant hizmet sağlayıcılarının girişinin önündeki engeller BİT kapsamında ve kapasitesinde bölgesel eşitsizlik Küçük firmalar tarafından düşük BİT kullanımı Sınırlı e-Ticaret	Türk Telekom'un son dönemde özelleştirilmesi 2006-2010 için Bilgi Toplumu Stratejisi Eylem Planı tamamlanmıştır	Yerel iletişim kanallarının dağıtılması yoluyla tam serbestleşme Telekomünikasyon Kurumu ve Rekabet Kurumu'nun güçlendirilmesi Düşük hizmet götürülen bölgelere yönelik evrensel fon programları Tamamlayıcı BİT becerilerinin ve çevrimiçi içeriğin geliştirilmesi; Hükümet ve bankalar tarafından BİT kullanımının arttırılması
Finansmana erişim ve kurumsal yönetişim			
Finans Sektörü	Firmaların krediye erişimleri yetersizdir	Denetleme ve düzenleme rejiminin güçlendirilmesi	Reformlara devam edilmesi (CEM, 2006 ve FSAP, 2007)
Firmalarla ilgili kredi bilgilerinin güçlendirilmesi	Firmalara, özellikle KOBİ'lere, verilen krediler, kredi verenlere düşük maliyetle bilgi sağlanmasındaki yetersizlik nedeniyle kısıtlanmaktadır	Kredi Kayıt Bürosu (KKB) kredi bilgisi paylaşımı için teknik altyapıya sahiptir Adalet Bakanlığı kayıtlarına İnternette ulaşılabilir	KKB'de ticari kredi bürosunun teşvik edilmesi ve büyütülmesi Kamu ve özel kredi bürolarının birleştirilmesi Tüketici kredi bilgilendirme haklarının uygulanması

	Yatırım Ortamı yönünden eksiklik	Son/devam eden hükümet faaliyetleri ve kısa vadeli girişimler (6 ay)	Orta vadede önerilen eylemler (6 ay ila 3 yıl)
Teminat kullanımının güçlendirilmesi	Firmalara verilen kredilerin, etkisiz teminat -özellikle taşınır teminat kullanımı- tarafından sınırlanması	Kredi ile ev edindirme yasası geçmiştir Hükümet kredi ile ev edindirme piyasası reformlarını hazırlamaktadır	Yasanın taşınır teminat verilmesini kolaylaştıracak şekilde değiştirilmesi Taşınır teminatlar için ulusal arşiv oluşturulması
Kurumsal Yönetişim	Kurumsal işlemlerde ve mülkiyet yapılarında şeffaflık olmaması Eylemlerinden yeterince sorumlu olmayan yöneticiler	SPK kurumsal yönetim ilkelerini gözden geçirmektedir Yeni Ticaret Kanunu ve Sermaye Piyasaları yasa tasarısı hazırlanmıştır Finansal hizmetler ve bankacılık kanunu tasarısı kredi veren kuruluşların yönetim hükümlerini içermektedir	Ticaret Kanunu ve Sermaye Piyasaları Yasasının kurumsal yönetim mevzuatındaki iyileştirmelerden sonra kabul edilmesi "Insider Trading" olaylarının kamuya açıklanmasının güçlendirilmesi ve Şirket Grupları ile ilgili AB direktiflerinin uygulanması Mahkemelerin ortaklık hakları davalarındaki kapasitesinin gözden geçirilmesi
Altyapıya erişim			
Elektrik hizmeti	Sık elektrik kesintileriyle düşük elektrik arz kalitesi Elektrik fiyatları çok yüksektir Kayıplar ve elektriğin yol açtığı ilave maliyetler, belirli sektör veya bölgelerdeki firmaları orantısız bir şekilde etkilemektedir	Dağıtım şirketlerinin özelleştirilmesiyle birlikte piyasasın serbestleştirilmesi için önemli bir zorlama olması beklenmektedir. Enerji kurumları elektrik için, halen pilot denemelerin yapıldığı rekabetçi bir piyasa oluşturulmasını planlamaktadır	Yeterli kamu finansmanı sağlanması ve 2009'dan sonraki elektrik arzı için planlar yapılması Özel yatırımcıların çekilmesi için yeniden yapılandırmaya gidilmesi Hizmetlerin fiyatlarının üretim maliyetleriyle uyumlu hale getirilmesi ve bölgesel eşitsizliğin ortadan kaldırılması için teşviklerin sağlanması Uygunabilir hizmet seviyesi standartlarının uygulanması Elektik kaçağının azaltılması ve günü geçen faturaların tahsil edilmesi
Ticaret hizmetleri	İthalat ve ihracatlar için uzun bekleme süreleri Belirli bölgelerde daha uzun bekleme süreleri	Türkiye Gümrük İdaresinin etkinliğinde, hem ithalat hem de ihracatta gümrük işlemlerinin süresinde azalmayla sonuçlanan artış	Dış ticaretin düzenlenmesinde yer alan kamu kurumların ithalat ve ihracatı etkinleştirilmesi (Türk Standartları Enstitüsü, Tarım Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı)
Taşıma	Karayolu ağının hızla bozulması Kötü taşıma çeşitliliği, kamyonlara aşırı bağımlılık	Yol ücretleri AB ile uyumlu hale getirilmiştir; kişi başına gerçek maliyetleri yansıtmaması sağlayacak şekilde düzenleme yapılmıştır Demiryollarına yatırım yapılarak taşıma yollarının çeşitlendirilmesine yönelik çabalar	Yol bakımlarına yatırım yapılması için taşımacılık ücretlerinin artırılması Demiryollarının ticarete yönelik ve maliyet etkin olması için yeniden yapılandırılması yoluyla taşıma çeşitliliğinin artırılması

	Yatırım Ortamı yönünden eksiklik	Son/devam eden hükümet faaliyetleri ve kısa vadeli girişimler (6 ay)	Orta vadede önerilen eylemler (6 ay ila 3 yıl)
Bürokrasi			
Pazara giriş	Nispeten yüksek tescil maliyetleri; şeffaflık olmayan ücretler	Tescil için gerekli aşamalar ve süre büyük oranda azaltılmıştır	Toplam tescil ücretlerinin makul düzeyde belirlenmesi; şirket tescili için çifte ücretlendirmenin yasaklanması
Ruhsatlandırma /a /a: Bu değerlendirme Hükümet tarafından ruhsatlandırma rejiminin iyileştirilmesi için yapılan son reformların sonuçlarını kapsamamaktadır	İşletme ruhsatlarının alınması zaman almaktadır ve pahalıdır İşyeri ruhsatı alma süreleri bölge ve firma büyüklüğüne göre değişmektedir Ruhsatlandırma bazı sektörlerde hantal işlemektedir	Bölgesel kolaylaştırma birimleri hakkındaki kanun kabul edilmiştir; uygulama için çalışmalar devam etmektedir "İş Yeri Açma ve Çalışma Ruhsatı" hakkında yönetmelik; genel işyeri ruhsatları için gerekli daha az sayıda doküman	Ruhsatların etkinleştirilmesi ve ücretlerin azaltılması; ruhsatlandırma yerine özel kuruluş sonrası denetlemelerin getirilmesi Sihhi müesseselerin denetimlerinin kaldırılması; diğer sektöre özgü ve belediye ruhsatlarının gözden geçirilmesi Gıda işleme sanayindeki prosedürlerin etkinleştirilmesi
Arsa	Yüksek arsa imar maliyetleri ve uzun onay prosedürleri	Kadastro reform programı ve yeni arazilerin işyeri imanı için ücretsiz olarak Sanayi Bölgelerine dağıtılması	Sanayi bölgelerinin yüksek özel sektör katılımıyla daha da geliştirilmesi Arsa imanı için stratejik planlamanın güçlendirilmesi İnşaat izin sürecinin düzenlenmesi
Denetlemeler	Denetlemelerin (hedefe ve riske yönelik olmayan) fazla genel yaklaşımı	Çevre izinlerinin alınması için gerekli süre büyük oranda azaltılmıştır	Koordineli, risk esaslı denetlemelerin uygulanması; Müfettişlerin şeffaflık ve sorumluluklarının artırılması
İşyeri kapatma	İflas prosedürleri çok uzundur (5,9 yıl) ve yeniden toparlanma oranları düşüktür (GSYH'nın %7'si)	İflas Kanunundaki değişiklikler borçlular için daha güçlü koruma sağlamaktadır	Uzun prosedürlerin ve düşük yeniden toparlanma oranlarının nedenlerinin